

CHALMERS

Arkitektur som trygghetsökande åtgärd

En studie om hur den byggda miljön påverkar tryggheten i Fittja

ANNA K. SANDBERG

EXAMENSARBETE

Kandidatprogrammet Affärsutveckling och Entreprenörskap inom Byggt teknik

Institutionen för arkitektur

CHALMERS TEKNISKA HÖGSKOLA

Göteborg 2014

Arkitektur som trygghetsökande åtgärd

En studie om hur den byggda miljön påverkar tryggheten i Fittja

ANNA K. SANDBERG

Architecture to improve security
A study of the built environment's impact on the security of Fittja
ANNA K. SANDBERG, 1991

© ANNA K. SANDBERG

Department of Architecture
Chalmers University of Technology
SE-412 96 Göteborg
Sweden
Telephone + 46 (0)31-772 1000

Omslag:
Bostadsområdet Krögarvägen sett från tunnelbaneperrongen i Fittja, ett av områdena
som analyseras i denna rapport.

Chalmers
Göteborg, Sweden 2014

Sammandrag

Att minska rädslan för brott och därigenom öka den sociala hållbarheten i ett område är en central fråga för såväl kommuner som byggnadsföretag. De områden som främst kopplas samman med otrygghet och brottslighet i Sverige är miljonprogramsområden. För att minska otryggheten i dessa områden krävs en nära dialog med de som rör sig i området. Byggföretaget NCC har en sådan dialog med de boende i Stockholmsförorten Fittja, där de ska renovera ett hus på Krögervägen 2. Denna rapport fördjupar forskningen om trygghet i den offentliga miljön i Fittja. De områden som undersökts är torget och parkeringen vid Fittja Centrum, parkområdet Fittjahöjden och bostadsområdet Krögervägen.

Rapporten syftar till att svara på tre frågor:

1. Går det att minska otrygghet med arkitektur?
2. Finns det några generella åtgärder som kan användas i alla områden?
3. Vilka specifika trygghetsökande åtgärder krävs i Fittja?

Undersökningen inleddes med en litteraturstudie om arkitektur som trygghetsökande åtgärd. Studien behandlade både forskning från samhällsbyggare och kriminologer och blandade svensk forskning såväl som från andra länder. Två heltidsveckor spenderades i Fittja och en kvalitativ undersökning gjordes. Då utfördes observationer, kortintervjuer med boende och djupintervjuer med yrkesverksamma inom trygghet. Nattvandring togs del av och tidigare forskning trygghetsforskning i Fittja analyserades.

Resultatet visade att det är möjligt att använd arkitektur för att öka trygghet. De främsta sätten att öka trygghet är att minska möjligheterna att begå brott och att motverka situationer och omgivningar som kopplas ihop med brott. Det finns fyra generella trygghetsökande åtgärder som kan beaktas i alla områden: naturlig övervakning, territorialitet, naturliga mötesplatser samt underhåll. Tillämpningen av dessa måste dock anpassas till varje enskilt område.

I Fittja pågår idag ett stort trygghetsarbete då kommun, polis, bostadsbolag arbetar aktivt och nära varandra för att öka tryggheten i området. Undersökningen fann att det främst krävs ökad upprustning i alla områden. Centrumbyggnadens utformning skapar en barriär till baksidan av huset och kan med fördel öppnas upp mer. På baksidan av centrumbyggnaden krävs det mer funktioner och fönster för att öka tryggheten. Fler funktioner krävs även på Fittjahöjden, där den naturliga övervakningen även kan ökas genom att ta bort träd som blockerar belysning. På höjden finns även förskolor vars utformning skapar dolda ytor där brott begås, dessa behöver rörelsekänslig belysning eller ändra utformning. Inuti bostadsområdet Krögervägen upplevs tryggheten som högre och skadegörelsen var mindre. Arkitekturen skapar en känsla av att området är för de boende. Här krävs framförallt mer färg på fasader, upprustning av naturliga mötesplatser och förtydligande av privata och halvpublika zoner.

De åtgärder som föreslagits i rapporten har i många fall även tagits fram av kommunen. Ytterligare fördjupningar inom juridik, ekologi och ekonomi krävs för att identifiera vilka av förslagen som är praktiskt möjliga.

Nyckelord: Trygghet, Byggd miljö, Fittja, CPTED, Miljonprogram, Situationell Brottsprevention, Territorialitet

Abstract

It is a key issue for both municipalities and construction companies to reduce the fear of crime and to increase the social sustainability. The areas primarily associated with this kind of insecurity and crime in Sweden are Million programme areas. To know how to decrease the insecurity dialogue with the residents of these areas are required. The construction company NCC has this kind of dialogue with the residents of the Stockholm suburb Fittja, where they are planning to renovate a house. This report deepens the research on architecture and insecurity in the public environment of Fittja. The areas studied are the square and the parking lot at Fittja Centre, the parkland of Fittjahöjden and residential area Krögeravägen.

The report aims to answer three questions:

1st Is it possible to reduce the fear of crime with architecture?

2nd Are there any general measures that can increase security in all areas?

3rd What are the specific measures required to increase the safety of Fittja ?

The study began by studying literature about how to use architecture to increase the security of an area. The study addresses both research from the construction section and criminology and is based on Swedish research as well as research from other countries. A qualitative survey was performed during two weeks in the area. During that time observation was conducted, residents and professionals in the area were interviewed.

The result showed that it is possible to use the architecture to increase security. The best ways to increase security are to reduce the opportunities to commit crime and reduce the situations connected to crime. There are four general operations that can be used to increase security in all areas: natural surveillance , territoriality , reducing social isolation and increase maintenance. The application of these must be adapted to each area.

In Fittja today many the municipal, police and the facilities managers work closely together to enhance security in the area. This survey found that the primary need for this area is to increase the maintenance and renovate the area. The thing most needed in Fittja Centrum is to increase the flow of people on the back of the mall. The design of the mall building it self creates a barrier to the backside. To increase natural surveillance windows and features could be opened att the back of the building. More features are also required at Fittjahöjden. The natural surveillance of Fittjahöjden could also increase by removing trees that block the light from lamps. At Fittjahöjden there is a pre-school building which design creates hidden surfaces at night where crimes are committed, to increase the safety motion-sensitive lighting or change the design is needed. Inside the residentialarea of Krögeravägen the security is perceived as higher. The architecture of the residential buildings creates a feeling that the area is for residents. The residential area requires most of all more color on the walls and increased territoriality.

Keywords: Safety, Architecture, Fittja, CPTED, Million programmes, Broken Windows, Territoriality

Förord

Idén till denna undersökning kom på grund utav Husbykravallerna i Stockholm våren 2013. Jag började analysera skillnaderna mellan Husby och dess närområden och då föddes teorin om att arkitekturen i Husby medverkar till otryggheten i området. Jag vill tacka Jessica Giandomenico för att ha tagit tillvara på denna teori och uppmuntrat mig till att skriva ett examensarbete om detta.

Tack även till Madeleine Nobs för att gett mig möjligheten att skriva detta arbete för NCC och gett mig stöd som handledare under arbetets gång men framförallt för att ha varit engagerande. Att skriva arbetet själv har varit en utmaning och ibland har det varit svårt att finna koncentrationen att skriva vidare. Därför vill jag framförallt tacka Nina Ryd och Christina Claesson-Jonsson för att de kontinuerligt följt mitt arbete, handlett mig och fått mig att arbeta vidare under svåra perioder.

Mitt drömyrke är att arbeta med affärsutveckling inom byggsektorn framförallt genom att rusta upp Miljonprogramsområden för att verka för en hållbar framtid. Det har varit fantastiskt att göra examensarbete inom ett ämne som jag brinner så starkt för och dessutom få skriva det för NCC, ett företag jag ser upp till. De ett ledande byggföretag som arbetar med samma visioner och värderingar som jag. Jag hoppas på framtida gott samarbete.

Innehållsförteckning

Sammandrag	I
Abstract.....	II
Förord	III
Innehållsförteckning	IV
1. Inledning.....	1
1.1. Bakgrund	1
1.2. Syfte, avgränsningar	2
1.2.1. Ordlista	2
1.3. Metod.....	3
1.3.1. Litteraturstudie	3
1.3.2. Datainsamling.....	3
1.4. Validitet	4
1.5. Etik	4
2. Tidigare forskning om otrygghet i den byggda miljön.....	6
2.1. Brottsprevention Genom Arkitektonisk Utformning.....	6
2.1.1. Naturlig övervakning.....	6
2.1.2. Territoriell förstärkning	8
2.1.3. Naturliga mötesplatser	10
2.1.4. Underhåll	10
2.2. Otrygghet i olika grupper	12
2.3. Platser för otrygghet	12
3. Fittja.....	14
3.1. Arkitekturen i Fittja	15
3.2. Mål och planer för Fittja.....	17
3.3. NCC och Fittja.....	18
3.4. Trygghetsarbetet i Fittja.....	20
3.4.1. Trygghetsundersökningar i Fittja.....	21
4. Resultat	24
4.1. Observation.....	24
4.2. Kortintervjuer med boende i Fittja	25
4.3. Intervjuer med yrkesverksamma inom trygghet i Fittja	26
4.3.1. Nattvandring i Fittja	27
5. Analys.....	29
5.1. Analys av tryggheten i Fittja	31
5.1.1. Analys av tryggheten i Fittja Centrum	31
5.1.2. Analys av tryggheten på Fittjahöjden.....	32
5.1.3. Analys av Krögarvägen	32
6. Slutsats.....	33
6.1. Åtgärder i Fittja	34
7. Diskussion	35
8. Referenser.....	36
8.1. Litteratur	36
8.2. Elektroniska Källor.....	37
8.3. Muntliga källor	37

1. Inledning

Att minska rädslan för brott och därigenom öka den sociala hållbarheten i ett område har blivit en allt mer aktuell och central fråga för såväl kommuner som byggnadsföretag. Vetenskapen kring att använda stadsmiljöernas bebyggelse som brottförebyggande åtgärd utvecklades i USA under 1970-talet (Boverket, 1998). I Sverige inleddes forskningen inom ämnet i slutet av 1990-talet men ännu är det ett forskningsämne som sällan appliceras inom reell samhällsplanering (Chrysoulakis et. al., 2012). De byggnadstekniska åtgärder som har utförts i Sverige har i flertalet fall varit lyckade för att minska brottslighet och rädslan för brott. För att genomföra framgångsrika åtgärder har det krävts kunskap om vad det är för faktorer som ligger bakom människors upplevelser av trygghet (Nygren, 2011).

Det som påverkar trygghetskänslan i ett område är till stor del individernas upplevelse av hur stor risk det är att utsättas för brott. Denna rädsla hänger till viss del samman med hur många saker som kan kopplas ihop med brottslighet men även hur många brott som utförs i området. Den vanligaste typen av brott är så kallad vardagsbrottslighet vilket innefattar stöldbrott, skadegörelse och brott mot person. Brott mot person avser situationer där en person blir direkt utsatt för brott mot den egna personen som till exempel genom misshandel, våldtäkt och ofredande. Vardagsbrottsligheten är som vanligast i storstadsmiljöer, det är även där som personer upplever mest otrygghet (BRÅ, 2001). Statistik från Brottsförebyggande rådets visar att enbart en tiondel av alla brott mot person löses (BRÅ, 2014). Det är därför viktigt att ha projektera för brottförebyggande åtgärder som minskar antalet brott och kan leda till ökad trygghet.

Minskas vardagsbrottsligheten innebär det även ett stort kostnadsbesparande för kommun och fastighetsföretag. I en undersökning av Boverket(2005) jämfördes förhållandet mellan kostnader för brottförebyggande investeringar i området och kostnader för antalet vardagsbrott som åtgärderna skulle kunna minska. Undersökningen visade att resultatet skulle landa på 100 procent vinst per år om investeringar satsas på att förebygga brott. Brottsförebyggande åtgärder som kostar en halv miljon kronor kan på så sätt leda till en besparing av kostnader på en miljard kronor per år (Nygren, 2011). Fastighetsägare vinner på att ha ett tryggt område för att både kostnader för sanering och underhåll minskar men även för att människor gärna flyttar till områden som anses trygga.

1.1. Bakgrund

De områden som främst kopplas samman med otrygghet och brottslighet är i många fall miljonprogramsområden. Dessa områden har stor utvecklingspotential men är i behov av upprustning för att bli hållbara bostadsområden inom flera aspekter. Flera av dessa områden har renoverats men upprustningen har ritats av arkitekter utan koppling till området. Detta har ofta resulterat i för dyra åtgärder, oönskade renoveringar samt borttagandet av uppskattade miljöer.

Byggföretaget NCC har valt att satsa på att utföra renoveringar under nära dialog med boende, kommun och fastighetsskötare. Renoveringarna har varit lyckade och de har anskaffat sig en kunskapsbank. Ombyggnationerna har dock framförallt behandlat ekologiska och ekonomiska aspekter. Den sociala hållbarheten har hamnat i skymundan då den är svårare att mäta och definiera. Samtidigt påverkar social hållbarhet och trygghet hur väl ett område fungerar och frodas i längden (Starke, 2012). Att miljonprogramsområden kopplas ihop med brottslighet och otrygghet har skapat en rädsla för att besöka dessa ställen och minskat inflyttningen. Det är därför särskilt viktigt att sätta in brottförebyggande och trygghetsökande åtgärder i dessa områden.

Fittja, i sydvästra Stockholm är ett miljonprogramsområde som har lyfts fram i media som ett särskilt otryggt område. Där har NCC arbetat fram ett förslag för att renovera ett hus på Krögarvägen att bli såväl socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart. Detta förslag kallas för Fittja People's Palace och vann första pris i Nordic Built Challenge (NCC, 2013). I och med framtagandet av detta förslag gjordes viss forskning angående den offentliga miljön och social hållbarhet i Fittja men arbetet fokuserades framförallt på byggnaden. Denna rapport fördjupar forskningen om trygghet i den offentliga miljön i Fittja.

1.2. Syfte, avgränsningar

Denna rapport är framtagen för att göra ytterligare efterforskningar angående hur den byggda miljön påverkar tryggheten i Fittja samt utifrån detta identifiera åtgärder som kan öka tryggheten i området. Studien syftar även till att samla ihop samt studera tidigare litteratur inom ämnet arkitektur som trygghetsökande åtgärd för att identifiera generella byggnadstekniska åtgärder som kan öka trygghet.

Undersökningen är avgränsad till otrygghet som påverkas av den byggda miljön i områden som är anslutna till Krögarvägen 2 i Fittja. De områden som undersökningen berör är Fittja Centrum, Fittjahöjden och bostadsområdet Krögarvägen.

1.2.1. Ordlista

Otrygghet i ett område är i denna rapport en upplevelse av att det är stor risk det att utsättas för brott. Rädslan för att utsättas för brott mot den egna personen påverkar personers rörelsemönster, vart de väljer att bo och kan hindra dem i vardagen (Chrysoulakis et. al., 2012). Denna rädsla hänger till viss del samman med hur många saker som kan kopplas ihop med brottslighet men även hur många brott som utförs i området.

Byggd miljö är i denna rapport kopplad till arkitektur och fysiska aspekter kopplade till det. Aspekter i den byggda miljön kan vara byggnader, lampor, dekorationer, grönområden, vägar och lekplatser med mera.

Brottsprevention är de åtgärder som verkar för att minska individens benägenhet att begå brott. Brottspreventiva åtgärder kan vara såväl kortsiktiga som långsiktiga och verka genom antingen sociala åtgärder eller att influera faktorer som påverkar situationer som kan uppmuntra till kriminalitet.

Situationell brottsprevention innebär att motverka omständigheter som ligger utanför den egna personen och kan uppmuntra till brott. Situationell brottsprevention baseras på rutinaktivitetsteorin som säger att tillfället gör boven, om det finns möjlighet att begå brott kommer personer ta den. Denna teori bygger på att det behövs tre saker för att ett brott ska uppstå: En individ med motivation att göra brott, frånvaro av kapabla väktare samt ett lämpligt brottsobjekt (Nygren, 2011).

Territorialitet är en känsla av ägande och ansvar för ett visst område. Områden med hög territorialitet har ofta få ägare och upplevs som privata zoner där det är tydligt vilka som är obehöriga. Byggd miljö kan användas för att förtydliga gränserna mellan privata och offentliga zoner och på så sätt påverka territorialiteten i ett område.

1.3. Metod

Detta kapitel beskriver tillvägagångssättet för studien samt på vilket sätt, var och hur information söktes fram.

1.3.1. Litteraturstudie

Arbetet inleddes med en litteraturstudie i befintlig forskning angående arkitektur som brottsförebyggande och trygghetsökande åtgärd. Litteraturstudien baserades på forskning inom framförallt arkitektur och kriminologi. Litteraturen har delvis funnits genom sökningar olika litteraturlösningsdatabaser på såväl Chalmers Tekniska Högskola som Stockholms Universitet. De källor som ligger till grund för arbetet är såväl svenska som utländska forskningsrapporter, doktorsavhandlingar samt examensarbeten från svenska tekniska högskolor. För ytterligare grund jämfördes litteraturen med information från Brottsförebyggande Rådet och Boverket. Forskare inom såväl arkitektur, affärsutveckling inom byggsektorn samt kriminologer har rådfrågats för mer information och litteraturhänvisningar. Litteraturstudien pågick under hela arbetet.

Inför första besöket i Fittja utfördes även en mindre studie om stadsdelen. Då studerades ritningar och detaljplaner från Stadsbyggnadskontoret, NCCs planer för Fittja People's Palace, samt information från Botkyrka kommun. Utifrån kartor identifierades ett par områden som förväntades vara otrygga.

1.3.2. Datainsamling

En enkät utformades för att fråga boende i Fittja angående trygghet. Två heltidveckor spenderades i Fittja. En vecka i mitten på mars och en vecka i mitten av april, andra veckan var även Fittjas trygghetsvecka. Under dessa veckor utfördes observationer i Fittja och i dess närområden samt intervjuer med personer i området. Enkätundersökningen ändrades till kortintervjuer då svarsfrekvensen var låg.

Kortintervjun utformades så att ordet trygghet undveks. Istället utformades kortintervjun till att fråga om de faktorer som enligt litteraturstudien bidrar till trygghet eller otrygghet. För att skapa förtroende hos de förfrågade inleddes kortintervjun med att de fick ge förslag på vad just de ville skulle ändras i området. Detta för att identifiera vilka saker som kan få dem att röra sig ute mer. Litteratur studien visade att ett större flöde av personer bidrar till trygghet. Att personer undviker vissa tidpunkter eller platser är ett tecken på otrygghet. Plats och tidpunktsspecifika frågor var menade för att ge svar på var eller när särskilda insatser behövs. Så här utformades kortintervjun:

”Jag skriver ett arbete för NCC och Chalmers Tekniska Högskola. NCC ska bygga om Krögarvägen 2.

- Vill du svara på ett några frågor?
- Är det någonting mer du vill att man ska ändra i området?
- För att förbättra trivseln och viljan att vara ute mer?
- Är det några tidpunkter du undviker att vara ute?
- Rör du dig ute på natten?
- Är det tillräckligt med lampor eller är det något område som är mörkt?
- Är det något ställe som vandaliseras ofta?
- Är det något ställe som är extra skräpigt?
- Känner du dig trygg i området?
- Har du eller någon du känner blivit utsatt för något brott?

Även med detta utförande var svarsfrekvensen låg. Av de som förfrågades men inte

svarade var det många som inte kunde svenska. På grund av låg svarsfrekvens har stor vikt lagts vid intervjuer med yrkesverksamma inom tryggheten i Fittja. De intervjuer som utfördes med yrkesverksamma var: Mångkulturellt centrum, Botkyrka Beroendecentrum, Förskolelärare, Fastighetsskötare, Medborgarkontoret, nattvandrare med mera. Intervjuerna med dessa personer anpassades efter person och vad de kunde svara på. Genomgående handlade frågorna om hur deras trygghetsarbete såg ut, om det fanns några ställen som behöver ändras eller var extra otrygga och om de hade några planer på hur.

1.4. Validitet

Ett problem med metoden var att det inte fanns möjlighet att spendera längre tid i Fittja. För att få bättre validitet på observationer och svar krävs större variation på klockslag, dagar, årstider och väder som området undersöks i. Observationerna genomfördes framförallt under arbetstid på soliga vårdagar, vilket kan ha påverkat resultatet. Denna problematik avhjälpes genom att studera de tidigare forskningarna på området som har utförts under längre tid och med fler svarande. Därför baserar sig studien till stor del på tidigare forskning.

Ett problem med att basera slutsatser på tidigare forskning är dock att det innebär stort nyttjande av sekundärdata. Sekundärdata påverkas av författarens åsikter och tidigare kunskap vilket kan vara ett problem. Mycket av använd sekundärdata är även baserad på varandra och utgår i grunden från ett fåtal forskningsrapporter.

Min egen förståelse för ämnet har även påverkat varifrån forskning har hämtats och vilken information som plockats fram. Det finns alltid en risk att omedvetna faktorer påverkar informationsflödet. Mina tidigare erfarenheter av att växa upp i ett miljonprogramsområde i Stockholm och upplevelser av åtgärder som utförts där kan ha påverkat mitt förtroende för olika åtgärder i denna rapport.

1.5. Etik

Att forska inom ämnet trygghet kan vara ett problem då det kan vara ett personligt ämne. Detta visade sig då personer hade en tendens att inte vilja svara på frågor om trygghet men var mer villiga att prata om trivsel och förbättringar. Inga namn på de boende som svarat används och andra sätt att identifiera dem har hållits hemligt.

2. Tidigare forskning om otrygghet i den byggda miljön

Detta kapitel kommer behandla begreppet otrygghet i den byggda miljön och förklara vilka aspekter som kan bidra till en känsla av otrygghet och vilka effekter otrygghet kan generera.

Hur otryggt ett område anses vara beror till största del om hur många brott som uppmärksammas i området. Andelen brott i ett område påverkas till stor del av hur många frestelser det finns att begå brott i området och hur mycket social friktion det finns som kan utlösa våldshandlingar (Listerborn, 2002). En stor del av sådan situationell brottsprevention innefattar arkitektur och stadsplanering som behandlar fysiskt konkreta åtgärder. Forskning från bland annat juridikprofessorn Neil K. Katyal(2002) menar att omgivningens utformning påverkar människors rörelse- och levnadsmönster på subtila sätt. Personer promenerar till exempel snabbare i korridorer vars väggar är målade röda än i korridorer målade i kalla färger.

2.1. Brottsprevention Genom Arkitektonisk Utformning

En teori som har funnits ända sedan 70-talet är en gren inom den amerikanska kriminologin som kallas för Brottsprevention Genom Arkitektonisk Utformning, eller på engelska Crime Prevention Through Environmental Design, CPTED. Denna gren av forskning grundades av kriminologen C. Ray Jeffersson. Arkitekten Oscar Newman vidareutvecklade ämnet och är den person vars arbete ligger till störst grund för ämnet idag. Såväl Jefferson som Newman menade, liksom forskare inom situationell brottsprevention, att trygghet kan ökas genom att minska möjligheterna för personer att begå brott. De lyfte fram fyra trygghetsökande åtgärder; naturlig övervakning, naturlig territoriell förstärkning, naturliga mötesplatser samt underhåll av utsatta platser (Katyal, 2002).

2.1.1. Naturlig övervakning

Den första tekniken, naturlig övervakning, anses minska brott eftersom personer tenderar att utföra färre brott när de riskerar att bli upptäckta. En av de som starkast förespråkade naturlig övervakning var författaren och stadsplaneringskritikern Jane Jacobs vars mål var att undersöka varför brott skiljde sig mellan olika städer. Hon förespråkade tre olika mekaniker som påverkar den naturliga övervakningen; antalet funktioner i ett område, arkitekturens design och ljussättning.

Ett område med många funktioner, där det finns saker att göra under alla tider på dygnet och under alla årstider, medför en konstant ström av människor utomhus. Strömmar av människor som rör sig överallt och i närheten av varandra kan motverka döda ytor där brott kan begås utan störningar (Rönneberg, 2006). Boverket fann i en statistisk undersökning år 2005 att områden med källarutrymmen med dolda ytor i anslutning till bostadsområden hade en tredjedel mer bostadsinbrott än områden där vägen mellan förrådet och bostäder var synlig (Nygren, 2011). Detta bekräftar teorin om att dolda ytor bidrar till högre brottslighet och därmed högre otrygghet.

För att få rörelse under flera tidpunkter krävs det att det finns många olika funktioner på en och samma plats. Att dela funktioner så som boende, arbete och handel i olika områden var vanligt under 1970-talet och är typisk för miljonprogramsområden. Enligt statistik från Boverket (2008) har den funktionsseparerade stadsplaneringen bidragit till fler brottstillfällen i miljonprogramsområden. För att öka tryggheten bör därför dessa områden byggas så att staden lockar fler människor att röra sig ute. Grönområden som ligger i anslutning till bostadsområden är ett tydligt exempel på områden som bidrar till

rörlighet, då de uppmuntrar till promenader och rekreation utomhus. Bostadsområden kan även med fördel utformas för att möjliggöra etablering av verksamheter i bottenvåningar. Affärer, restauranger, fritidsverksamheter och servicelokaler som attraherar olika åldrar och grupper av människor kan vara en väg till ett mer levande bostadsområde under olika tider på dygnet (Listerborn, 2000).

Det krävs inte bara att personer rör sig ute, det är även viktigt att arkitekturen är utformad utan hinder som blockerar synen. För att brottslingar lättare skall upptäckas av de som rör sig ute är det viktigt att miljön är lätt att överblicka (Miljö och stadsbyggnad, 2001). Brottsligheten på en otrygg plats kan minskas om den byggda miljön förändras så att överblickbarheten ökas. Godare överblickbarhet kan åstadkommas genom att byta ut höga häckar till låga, solida murar till ribbade staket. Brottsförebyggande Rådet (BRÅ, 2001) förespråkar ökad naturlig övervakning genom att placera fönster och dörrar så att gator och torg kan överblickas inifrån byggnader. Om arkitekturen är byggd så att grannar kan överblicka gemensamma och allmänna ytor kan denna naturliga bevakning ersätta behovet av övervakningskameror (Nygren, 2011).

Byggnadsplanering kräver avvägning mellan att skapa ett intressant stadsrum som lockar folk att vara ute mot att skapa ett överblickbart och tryggt stadsrum. Nischer, pelargångar och växtlighet kan göra området trivsammare men på natten skapar de skuggor och dolda vinklar som kan skapa rädsla för förbi passerande (Listerborn, 2000). Trafikseparerande gångtunnlar skapar trygghet från biltrafik men är på natten starkt kopplade till otrygghet och brottslighet på grund av dålig överblickbarhet (Nygren, 2011).

Den tredje faktorn för att öka naturlig övervakning är belysning. Eftersom det blir mörkt i Sverige under vinterhalvåret är lampor en viktig faktor för att öka känslan av trygghet. Lampor medför att människor och brott i lyktornas sken lättare kan upptäckas men även att människor följer vägar kantade med lampor eftersom de känns tryggare (Miljö och stadsbyggnad, 2001). Statistik från brottsförebyggande rådet visar att utomhusbelysning vid utsatta platser kan minska brottsligheten betydligt. Stoltheten i ett bostadsområde kan förbättras om belysning underhålls och ökas då det visar det finns personer som bryr sig om området och är beredda att arbeta för att förbättra tryggheten i det (BRÅ, 2014).

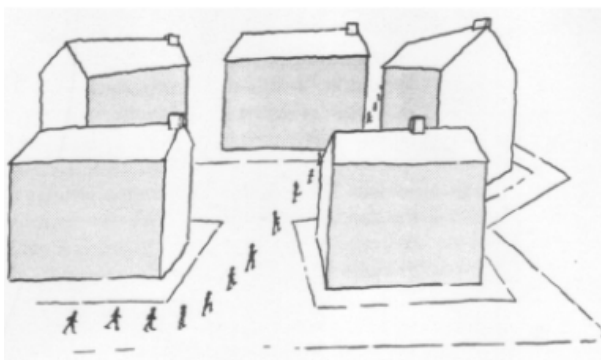
Även om det är viktigt med belysning krävs det att den planeras rätt för att belysningen ska öka tryggheten. Felaktigt planerad belysning kan skapa dolda ytor. Starkt ljus medför att området utanför ljuskäglorna blir mörkt. Vid belysta gångbanor uppstår ofta detta problem där mörker skapas utanför gångbanorna. För att minska skuggor bör även lampor placeras med goda marginaler från träd och andra blockerande föremål som kan skapa stora skuggor (Kiehn, 2011). Jämn belysning över större ytor kan därför vara att föredra då de skapar godare överblickbarhet. Lampor utanför gångbanor kan på så sätt minska känslan av utsatthet på själva gångbanan (Nygren, 2011). Ett spritt och jämnt ljus kan även skapas genom att belysa direkt på stora solida föremål så som väggar och murar. Färgen och höjden på lamporna kan också påverka känslan av otrygghet. Ett gulaktigt lägre ljus kan ge längre skuggor få personer och föremål att se mer hotfulla ut (Katyal, 2002).

2.1.2. Territoriell förstärkning

Otryggheten kan vara hög även om människor rör sig på gatorna, detta då det kan vara svårt att identifiera vilka som är potentiella brottslingar eller ej. Territoriell förstärkning, den andra tekniken som Newman förespråkade, innebär att tydligt dela in områden i privata och publika zoner. Privata zoner är enbart tillgängliga för en eller ett fåtal personer och de personer som vistas i området är även de som har ansvar. Publika zoner är offentliga miljöer där alla kan vistas. Det finns även halvprivata zoner där några få grupper delar på ett område, detta kan till exempel vara trappuppgångar och korridorer i lägenhetshus. Privata och halvprivata zoner ger en ökad känsla av territorialitet. Genom att öka känslan av territorialitet ökas de boendes känsla av ägande och ansvar för området. (Nygren, 2011).

Studier från England visar att platser som inte har tydliga eller subtila barriärer för att markera privata områden är även de ställen där det sker flest brott (Katyal, 2002). Även i Sverige är det främst områden som saknar tydliga gränser och ansvarsförhållanden som har hög kriminalitet (Boverket, 1998). Naturliga gränser kan till exempel vara portaler in till gårdar, gräsmattor mellan gator och hus, trottoarkanter och staket (Norlander, 2012)

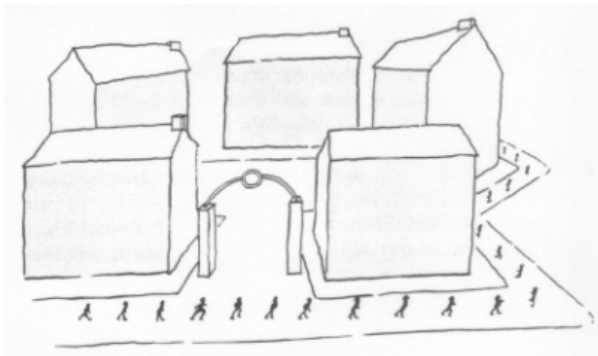
Katyal (2002) och flera engelska forskare har ett tydligt exempel på hur territorialitet kan skapas på en gård. I den första bilden nedan har visas fem hus i en klunga utan någon gemensam ingång, detta medför att personer genar över gården då det inte är tydligt om gården är privat område eller ej.

Figur 1 Gård utan tydlig ingång som medför att personer genar över gården (Katyal, 2002).

En portal som sätts upp emellan två av husen skapar en tydlig gemensam ingång. Det finns inga staket eller grindar mellan de andra husen. En tydlig entré till gården skapas genom portalen och det blir tydligt att de som går igenom entrén ska till något av de fem husen. Portalen medför på så sätt att gården upplevs som en mer privat zon och personer som inte har ett ärende på gården väljer istället att gå runt.

Figur 2 Gård med tydlig ingång markerar privat område och får personer att gå runt (Katyal, 2002).

Denna teknik har även utnyttjats i Sverige på väl fungerande sätt. Vandaliseringen på en gård minskade av att just sätta portaler över alla ingångar till gården (Nygren, 2011). Genom att använda subtila barriärer minskade andelen människor på gården och förmågan att identifiera grannar blev högre.

Sociala nätverk och god territorialitet kan lättast skapas där entréer leder till bostäder för enbart ett fåtal personer. Newman förespråkade hus för mellan sex till tolv familjer. Han menade att hus med en entré för hundratals boende gör det omöjligt för de boende att känna igen alla sina grannar på så sätt kan obehöriga och brottslingar riskera släppas in i huset (Katyal, 2002). Ju mindre samhörighet grannarna känner för varandra desto mindre ansvar för området tar de. I större byggnader med hiss, anonyma entréer och med fri rörlighet kan det därför lätt skapas en känsla av likgiltighet och maktlöshet. Områden där ansvarsförhållandet är oklart kallas ofta "confused space" och är något som bör undvikas. Lägenhetsinbrotten ökar ständigt vilket kan ha att göra med att territorialiteten är låg i områden med många lägenhetskomplex (Rönneberg, 2006).

Enligt Brottsprevention genom Arkitektonisk Utformning är låga hus runt övervakningsbara gårdar med en tydlig entré det bästa sättet att bygga en bra grund för en trygg miljö. Det finns de som motsätter sig denna teori. Antropologen Sally Merry och vetenskapsteoretikern Ben Hillier hävdade att låga hus med inbyggda gårdar snarare skapar fler tillfällen för brott än vad höghus i rutnätskvarter gör. De menade att vid övervakningsbara bostadsområden blir vägnäten utanför områdena svåra att övervaka. Det skapas en tomhet utanför området där inga människor rör sig (Listerborn, 2002).

Ett tydligt exempel på att det skapas en tomhet utanför alltför territoriella områden är "gated communities" i USA. "Gated communities" är hela stadsdelar som är inhägnade, ofta vaktade och kan endast användas av personer med behörighet till området. Inuti ett sådant område är kontrollen och säkerheten hög medan områden utanför fortfarande är drabbade av brott och otrygghet (Miljö och stadsbyggnad, 2001). De offentliga ytorna utanför ett skyddat område blir otryggare på grund av barriärer som höga murar och väggar utan fönster (Andersson, 2001). För att motverka detta kan fler fönster placeras ut mot gatan utanför området och fler funktioner precis utanför området kan skapas. Fler funktioner skulle leda till att personer på gården även rör sig utanför området och motverkar på så sätt döda ytor (Boverket, 2010).

Merry och Hillier förespråkade höghus i rutnät. Deras forskning visade att flerfamiljshus i rutnätsmönster bidrar till ett större flöde av människor och trafik. Rutnätet behöver inte vara identiskt men det är viktigt att byggnadskomplexen är korta och korsningarna många. De menade att höjden på husen inte spelade någon roll så

länge bredden var liten. Långa kvarter kan skapa ogenomträngliga områden medan många korsningar skapar möten och underlättar rörligheten i staden. Ett tydligt rutnät minskar även risken att gå vilse och på så sätt skapas en trygghet (Listerborn, 2002).

Det krävs en avvägning mellan territorialiteten och den naturliga övervakningen. Territorialitet bidrar till ansvarskänslor och gemenskap men kan också riskera att skapa döda ytor och motverka flöden. Tydliga barriärer, så som höga staket eller murar, kan också ofta skymma sikten och minska den naturliga övervakningen (Rönndal, 2006). Ett alternativt sätt att öka territorialiteten som inte påverkar överblickbarheten är att designa ett bostadsområde där husen är lika varandra men särskiljer sig i design från närmiljön. Får bebyggelsen en identitet kan sociala nätverk lättare etableras i området (Boverket, 1998).

2.1.3. Naturliga mötesplatser

Den tredje tekniken att skapa naturliga mötesplatser verkar, liksom territorialitet, för att öka igenkänningen. Psykologistudier har visat att de som bor i stora lägenhetskomplex tenderar att känna sig isolerade och utan gemenskap i huset. I områden där det finns stora höghus kan det vara svårt och nästintill omöjligt att skapa entréer för ett fåtal människor (Boverket, 2010). För att öka gemenskapen går det att bygga mötesplatser som uppmuntrar till spontan social interaktion. Områden med spontan social interaktion är i tvätttrum, vid brevlådor, i hissar, eller liknande ställen för möte och väntan. En gemensamhetsökande strategi som har visat sig fungera är att placera lägenhetsdörrar så att de står mittemot varandra, oavsett om det är i korridoren i huset eller utanför huset. Grannar som har dörrar som möter varandra känner igen varandra i större utsträckning, 74% fler av fallen, än om dörrarna inte står mittemot varandra (Katy, 2002). Ett sätt att i den offentliga miljön skapa mötesplatser och få grannar att känna igen varandra är att ha terrasser och sittplatser vid husentréer. Lekplatser och grillplatser på vägen till entrén kan även bidra till ökad samhörighet i huset och området.

Personer känner sig tryggare om det finns offentliga lokaler i anslutning till bostäderna. Gemensamhetslokaler, caféer och affärer i bottenvåningen på bostadshus skapar inte bara naturlig övervakning utan bidrar även till att mötesplatser skapas på gatan utanför. Mötesplatser skapar större gemenskap i området vilket bidrar till territorialiteten och gemenskapen (Nygren, 2011).

Det är viktigt att integrera och skapa samhörighet mellan hus i bostadsområden och mellan bostadsområden i staden. Vägar, järnvägar och murar som delar upp sociala områden kan ofta leda till ökad brottslighet på båda sidorna av uppdelningen. Tas barriären bort kan personerna i bostadsområdena ha lättare att gå ihop till en gemensam styrka och på så sätt få en känsla av kontroll över situationen. Om det finns en god social sammanhållning i området, och alla har samma gemensamma normer för att hantera problem och ingripa för områdets bästa kan känslan av trygghet ökas (Chrysoulakis, 2012).

2.1.4. Underhåll

Den fjärde tekniken som förespråkas av Brottsprevention genom Arkitektonisk Utformning är underhåll av området. Ett rent och estetiskt tilltalande område attraherar fler människor vilket kan bidra till en stolthet över bostadsområdet och en ökad känsla av trygghet. Människor är mindre benägna att störa ordningen i ett väl omhändertaget område.

Ett tilltalande, tryggt och attraktivt stadsrum kan skapas genom konst, funktioner och ljussättning (Boverket, 2010). Ett område med hög arkitektonisk kvalitet bidrar till trivsel och motverkar skadegörelse då fler personer rör sig ute i ett attraktivt område. Attraktiva områden bidrar på så sätt till att den sociala kontrollen blir högre (Miljö och stadsbyggnad, 2001). Ett attraktivt område är även välkomnande vilket skapar trygghet såväl för de som bor i området men framförallt för de som kommer på besök.

Är området däremot stökigt, nedklottrat och nedgången ökar känslan av att det är ett ställe där det begås mer brott och att området är på väg att förslummas. Känslan av förslumning ökar otryggheten vilket får personer att undvika området och kan värsta fall leda till att de flyttar därifrån. Den naturliga övervakningen minskar och det blir lättare att utföra brott i just det området (BRÅ, 2014).

Denna onda cirkel sammanfattar Broken Windows-teorin av sociologen George Kelling och statsvetaren James Wilson. De menade att ett krossat fönster snabbt kan leda till fler krossade fönster allt medan otryggheten i området ökar. Ett krossat fönster som ingen tar hand om visar att det inte finns någon som bryr sig om området vilket kan leda till högre otrygghet. Hög otrygghet minskar den naturliga bevakningen på fyra olika sätt; det får människor rör sig undan från gatorna, det antyder att instanserna mot brottslighet är svaga, det kan öka segregationen i området då boende slutar lita på varandra och det kan skada lokala affärer och verksamheter vilket leder till sämre ekonomi i området. Områden med många fattiga personer är de ställena där människor känner sig som mest otrygga, detta kan bero på att resurser för restauration och underhåll saknas (Listerborn, 2002).

Det viktigaste för att undvika Broken Windows fenomenet är att åtgärda skadegörelse eller slitage snarast. Aktiv förvaltning och skötsel av bostadsföretag kan minska risken för brott, öka tryggheten och inflyttningen i bostadsområden (BRÅ, 2003). Fler personer flyttar till områden där det syns att någon bryr sig om och förvaltar dem väl. Det kan löna sig att avsätta pengar till underhåll och upprustning i den offentliga miljön (Boverket, 2010). Att ha med en som kommer vara ansvarig för underhållet, en fastighetsskötare, och göra en livscykelanalys redan i projekteringsprocessen kan medföra stora besparingar på underhåll.

De som framförallt kan tjäna pengar på att ha en ordningsam miljö är byggföretag. En stökig byggarbetsplats med mycket buller och dylikt leder med stor sannolikhet till mindre trivsel i utemiljön och kan likt Broken Windows-fenomenet leda till ökad otrygghet och brottslighet. Inbrottstjuvar på byggarbetsplatser stjälar framförallt verktyg, vilka används till att utföra fler brott i området. Enligt ett examensarbete av byggingenjören Bagarzadeh (2010) är det brottsliga svinnet av verktyg på byggarbetsplatser även en allvarlig ekonomisk förlust faktor för företaget. Genom att ha en ordningsam miljö ökar inte bara tryggheten, verktyg kan tidigare identifieras som saknade. Företag inom byggsektorn som vidtar effektiva brottsförebyggande åtgärder kan få stora konkurrensfördelar. Därför är det särskilt viktigt för dessa företag att ha en ordningsam miljö.

För att minska kravet på underhåll på ställen som är extra utsatta för skadegörelse kan olika punktinsatser användas. Punktinsatser är till exempel skyddsörrar, taggbuskar utanför fönster i gatunivå och använda färg som graffiti inte fastnar på (Rönneberg, 2006). En vanlig punktinsats är att affärer som vill skydda sig mot inbrott skaffar galler eller jalousier. Sådana galler är uppenbara sätt som arkitektur kan motverka brott. Många tydliga skydd på ett ställe kan visa på att det sker mycket brott där och på så sätt kan känslan av otrygghet snarare ökas än minskas (BRÅ, 2001). För tydliga skydd kan även

riskera att uppmuntra till brott då de visar att det finns något värdefullt att skydda. Punktinsatser bör därför vara dolda och synliga skydd ska enbart ses som nödlösningar (Nygren, 2011).

2.2. Otrygghet i olika grupper

Kritiker påpekar att teorin om Brottsprevention genom Arkitektonisk Utformning inte tar hänsyn till hur det sociala samspelet fungerar i olika typer av bostadsområden. Många områden har olika sociala och etniska grupper och de olika grupperna har sin egen syn på var de anser vara deras territorium och vart de var benägna att ingripa mot kriminella händelser (Listerborn, 2002). Det finns även en skillnad mellan hur mycket och för vilka brott olika grupper av människor oroar sig för. Detta är viktigt att ta i beaktning för att se vilka typer av människor som känner sig mest otrygga var och hur situationen kan anpassas efter dem (Chrysoulakis, 2012).

Sedan sjuttioalet har undersökningar konsekvent visat att kvinnor är mer rädda än män trots att män utsätts för personbrott oftare. Enligt Nationella trygghetsundersökningen 2009 är det fyra gånger fler kvinnor som känner sig otrygga än män 26 procent mot 6 procent (Boverket, 2010). Äldre kvinnor är de som känner sig mest otrygga samtidigt är det de som är minst utsatta. Denna rädsla är kopplad till en känsla av maktlöshet som kan bero på fysisk sårbarhet, isolering och ensamhet. Det är även främst kvinnor som uppger att otryggheten skapar konsekvenser och förändringar i beteende (Sällström, 2013).

En annan faktor som påverkar om en person känner sig otrygg är boendeort. Det är framförallt unga män påverkas mest av vilket territorium de kommer ifrån och som de anser sig befinna sig i. Det egna bostadsområdet anses ofta tryggare än andra områden. Kvinnors otrygghet påverkas inte lika mycket av vilket territorium de befinner sig i. De är rädda för samma saker oavsett vart de är. Kvinnor känner sig oftast otrygga i parker, parkeringsgarage och mörka gångtunnlar (Listerborn, 2002). Detta kan bero på för att det finns begränsade flyktgångar och dålig sikt men även för att sådana områden ofta är kopplade till överfall (Andersson, 2001).

Gatuvåld och misshandel som är det män är mest rädda för sker dock sällan på sådana platser utan oftast i områden där det rör sig många människor. Det finns ett behov bland sådana våldsmän att visa upp sig eller söka konfrontationer och då är bra flyktvägar och frånvaro av vittnen inte lika viktigt (Listerborn, 2002).

2.3. Platser för otrygghet

Som tidigare nämnt finns det vissa platser som är särskilt utsatta för brott, särskilt otrygga och vissa platser är speciellt otrygga under specifika tider. Exempel på miljöer där brottstatistiken är hög och där människor känner sig otrygga är tunnlar, stadscentrum, offentliga toaletter, parkeringar och parker (BRÅ, 2001).

Parker och grönytor är viktiga för stadsmiljön. De är nödvändiga och önskvärda. Samtidigt blir stora parker som Slottsskogen i Göteborg svärgenomträngliga barriärer. Mindre parkområden är lättare att gå runt om man vill undvika dem på kvällen. Vid anläggandet av till exempel hållplatser och cykelvägar är det viktigt att ta hänsyn till att det som på dagen är fina naturvägar på kvällen kan upplevas som skrämmande (Listerborn, 2002). Parker kan ofta inge trygghet och trivsel när det är ljus och varmt ute men under det mörka vinterhalvåret skapar trädgrenarna en otrygg atmosfär. Under sommaren rör sig även fler människor ute vilket bidrar till den naturliga övervakningen

men samtidigt är lövverken täta under denna del av året vilket kan öka antalet gömställen. Den höga andelen människor i parker under sommaren kan också vara orsak till otrygghet då det finns fler personer som kan utföra brott (Boverket, 2010).

Parkeringsmiljöer är också platser som förknippas med otrygghet. Den enformiga, ofta instängda, karaktären av stora parkeringsplatser och parkeringshus skapar otrygghet. I parkeringar är det även lätt att gömma sig bland bilar utan bli upptäckt. De hårda kala betongytorna i parkeringar skapar också en hård atmosfär som ytterligare förstärker otryggheten. Större parkeringar bör delas in i mindre enheter som är lättare att överskåda och som minskar känslan av utsatthet. Parkeringsgarage kan också lämpligen delas in för att kontrollera antalet personer som har tillgång till utrymmet (Boverket, 2010).

Andra ställen där skadegörelse är vanligt är offentliga toaletter. De är ofta placerade på undanskymda platser och underhålls sällan, detta kan vara anledningen till att de ofta är vandaliserade och nedklottrade. Dåligt skötta toaletter fyller ingen funktion och används inte, då det inte känns tryggt att besöka dem. Offentliga toaletter kan därför riskera skapa större otrygghet snarare än att fylla sin tänkta funktion (Boverket, 2010).

Stadskärnor har naturligt fler människor som rör sig. Här är dock territorialiteten ofta lägre och det sker mer skadegörelse i områden med flerbostadshus än i villor. Villor är dock mer utsatta för inbrott, vilket kan bero på att de ofta innehåller mer värdesaker. Brottsstatistiken visar att brott mot person är som högst i stadskärnor (BRÅ, 2001).

Trots att det är vanligare att brott mot person sker i innerstadsmiljöer och centrala affärsdistrikt anses ofta miljonprogramsområden i förorter som de mest otrygga områdena. Detta för att otrygghet inte bara handlar om hur stor andel brott som faktiskt sker utan snarare om hur många brott som uppmärksammas och hur mycket det finns i området som förknippas med brottslighet. Eftersom det sällan finns pengar för upprustning i många miljonprogramsområden är det just där Broken Windows-fenomenet uppträder (Listerborn, 2002). Det finns flera åtgärder i denna rapport som går att göra på ekonomiskt effektiva sätt.

Boverket utförde en studie om hur arkitektur kan påverka trygghet, "Bo tryggt 05". Denna studie visade att det är fullt möjligt att använda byggnadsmässiga åtgärder för att bygga bort brott och öka tryggheten. Det finns dock en risk att brott och skadegörelse som bidrar till otrygghet bara flyttas till andra områden. Att bygga bort möjligheterna för sådana brott gör dock att det krävs en större insats för brottslighet (Nygren, 2011).

3. Fittja

Detta kapitel beskriver området för fallstudien, Fittja i Botkyrka kommun. Majoriteten av informationen som ligger till grund för detta kapitel är hämtad ifrån Botkyrka kommun och dess plan "Framtid Fittja"(2013).

Fittja är en kommunedel i Botkyrka Kommun i sydvästra Stockholm. I Botkyrka kommun ingår även Vårby, Hallunda, Norsborg, Alby, Tumba, Storvreten, Tullinge, Vårsta – Grödingelandet och Slagsta. Det tar 25 minuter att åka till centrala Stockholm med tunnelbana och ett väl utbyggt bussnät gör att Fittja fungerar som en nod för resande till Huddinge och Tumba.

Figur 3 Fittjas placering i Stockholm (Digital Globe, 2014)

I norr och väster finns trafiklederna E4 och Botkyrkaleden och med Albyberget i söder och Albysjön i öster är orten helt omgiven av naturliga barriärer. Bebyggelsen i Fittja är koncentrerad runt tunnelbanestationen och centrumbyggnaden som ligger på en höjd vilken sluttar ner mot Albysjön. På höjden vid centrumbyggnaden finns tre områden med flerbostadshus. I slutningarna i de yttre delarna av Fittja finns cirka 250 stycken gruppbyggda småhus.

Figur 4 Fittja är omringat av barriärer i form av trafikleder, berg och en sjö (DigitalGlobe, 2014)

Fittja befolkades redan på vikingatiden och det äldsta bevarade huset i Fittja idag byggdes på 1700-talet och är huvudbyggnaden till Fittja Gård. Det var först på 1970-talet som dagens Fittja utformades. Stadsdelen var en del av Miljonprogrammet, då staten planerade att bygga en miljon bostäder på tio år, från 1965 till 1975. Arkitektbyrån Höjer och Lundkvist ritade stadsdelen. Sedan dess har det inte byggts något i Fittja förrän 2012, då Fittjaterassen började byggas. Fittjaterassen, även kallad Sjöterrassen, är ett bostadsområde i södra Fittja med 62 stycken bostadsrätter i två till tre våningar (Botkyrka kommun, 2012).

Figur 5 Det nybyggda bostadsområdet Fittja Terrassen

Av de 7500 personer som idag bor i Fittja bor 85 % i flerbostadshusen på höjden. Nästan alla, 95%, hyresrätter i Fittja ägs av det kommunala bostadsbolaget Botkyrkabyggen, de resterande ägs av Wilhelm AB. Majoriteten av lägenheterna i flerbostadshusen har tre rum och kök, 40 %, näst vanligast är två rum och kök, 30 %, och enbart cirka 17 % har fyra rum och kök. På gårdarna emellan flerbostadshusen finns lekplatser, sittplatser och planteringar. Mellan bostadsområdena finns grönområden med tillfällen för rekreation, idrott och lek. De offentliga områdena i Fittja ägs av Botkyrka kommun.

I centrumbyggnaden huserar merparten av Fittjas service så som livsmedelsbutiker, cafe, frisör, juvelerare och skraddare. Centrumbyggnaden innefattar även offentlig service så som medborgarkontor, bibliotek, vårdcentral, medicinsk flykting mottagning och psykiatrisk mottagning. I anslutande byggnader finns även Närpolisen och Botkyrka beroendemottagning. Det finns fem förskolor och två grundskolor i Fittja. Tallidsskolan som ligger vid Fittjahöjden är en låg- till mellanstadieskola och Fittjaskolan som ligger på Fittja äng är på låg- till högstadienivå. Vid Fittjäng finns även ett badhus och utomhusbad. I Fittja Gård huserar nu även Mångkulturellt centrum som forskar på migration samt har utställningar, föreläsningar och bibliotek på ämnet.

3.1. Arkitekturen i Fittja

Arkitekturen i Fittja är lik andra miljonprogramsområden. Höga betongklossar med utkragande balkonger separerat från lite lägre bebyggelse i samma stil. Husen är ordnade så att de förstärker landskapets riktningar och höjdförhållanden vilket medför att flesta lägenheter får en fin utsikt och ett högt solvärde. Höghusen och loftgångshusen är placerade i det högre partiet och radhusen är placerade i dalsänkan i södra Fittja.

Figur 6 Punkthus och loftgångshus på Krögarvägen

Varje område med flerbostadshus består av åtta stycken punkthus med som tillsammans med lägre loftgångshus ringar in gågata och gårdar. Punkthusen är nio våningar höga och är utformade i två parallellt förskjutna lameller. Utformningen av loftgångshusen och höghusen är enhetlig och i fyra våningar. Fasaden på alla flerbostadshus består av betongelement och balkongerna är ordnade i tydliga grupper på fasaderna. Det som skiljer husen i de olika bostadsområdena är att färgen på balkonger och loftgångar samt detaljer vid husentréerna. Husen på Krögarvägen har gula plåtkassettklädda balkonger, grå loftgångar i betong och gårdarna har detaljer med grått galler. Förvägen som ligger norr om centrumbyggnaden har å sin sida röda plåtkassettklädda balkonger och loftgångar och gårdarna har trä detaljer. Det tredje hyresrättsområdet, Vårdshusvägen, har även de plåtkassettklädda balkonger och loftgångar men dessa varierar i rött, gult och grönt.

Även centrumbyggnaden är plåtkassettklädd, med betongfasad och har liknande färger som Förvägen, rött och vitt. Byggnaden är formad som ett L och öppnar upp sig mot tunnelbaneuppgången och busstationen. Den norra delen, längst bort från tunnelbanan, är enbart en våning medan delen som står längs med tunnelbanebyggnaden är fyra våningar. På taket av fyravåningshuset står bokstäver som stavar Fittja Centrum. Centrumbyggnaden är dividerad i två hus på var sin sida om gångvägen till Krögarvägen, dessa byggnader sitter ihop med ett tak som skapar känslan av att gå genom en tunnel. I ytan som centrumbyggnaden inringar ligger Fittja torg. Huvudentrén till centrumbyggnaden ligger på torget. På byggnadens fasad, mot torget, finns även skyltar och skyltfönster som visar vad för service som finns i centrumbyggnaden. Torget består av ett antal sittbänkar i sten ett par träd som avgränsar torget från busshållplatserna vid tunnelbaneuppgången.

Figur 7 Fittja torg och centrumbyggnaden om dagen och om natten

På baksidan av centrumbyggnaden, mellan Krögervägen och Forvägen, ligger parkområdet Fittjahöjden. På Fittjahöjden finns det skog, en grusfotbollsplan, en samlingslokal och en förskola. Förskolan och samlingslokalen är enplanshus i klassisk svensk stil, faluröda trähus. Alla förskolor i Fittja har samma utformning där varje avdelning utgör en egen volym kopplad till en sammanhållande korridor i byggnadens mitt. Mellan avdelningarna bildas gårdar med sittplatser och lekplatser.

Figur 8 En av gårdarna på förskolorna i Fittja

För att skydda barn som ska till och från förskolan finns inga bilvägar på Fittjahöjden. Bilvägar och gång- cykelvägar är separerade i hela Fittja. Det är möjligt att gå till centrum, skolor och till tunnelbanestationen eller busshållplatserna utan att korsa bilvägar. Bilvägarna går runt bostadsområden till parkeringsytorna. Parkeringsytorna ligger mellan bilvägarna och bostadskvarteren. I de fall gångvägarna korsar bilvägarna finns planskilda korsningar, det vill säga tunnlar eller broar för de som går eller cyklar.

3.2. Mål och planer för Fittja

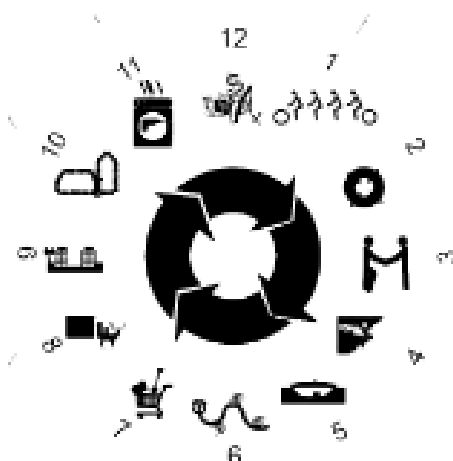
Kommunen har flera strategier för att skapa en hållbar framtid för Fittja, dessa sammanfattas i en plan för de närmaste 30 åren som kallas Framtid Fittja. Framtid Fittja beskriver hur bebyggelse, trafikstruktur och grönområden ska utvecklas för att förtäta centrum och komplettera Fittja på olika sätt. Det finns bland annat planer på att anlägga villor på vatten vid Fittja äng, göra Krögervägen till Fittjas stadsgata och förtäta områdena kring de lokala bilvägarna.

Strukturen i Fittja kommer att ändras för att främja hållbart resande, genom att gång och cykelvägar bli genare och attraktivare. Även parker planeras bli mer attraktiva och tillgängliga och skapa fler möjligheter för spontanidrott, lek och rekreation. Ett promenadstråk kan anläggas i dalgången i södra Fittja med konst, dammar och dagvattensrenande kanaler. Parkmarken i västra Fittja ingår i ett förändringsområde där det planeras kontor, handel och lättare industrietableringar.

3.3. NCC och Fittja

NCC deltog i tävlingen Nordic Built Challenge med ett förslag att renovera Krögervägen 2 utan att höja priserna markant. Förslaget kallas Fittja People's Palace och vann första pris i tävlingens svenska del. Juryn motiverar vinsten med att förslaget bland annat "balanserar önskemålet om modernisering och energieffektivisering med respekt för de boendes ekonomi, jordens resurser och kulturhistorien". NCC har fokuserat på att skapa en lösning som är snabb, billig och okomplicerad för att hela tiden respektera de boendes intressen. Processen är utvecklad för att vara transparent och i stor uträkning använda befintliga lösningar för att hålla kostnaderna nere. Även om förslaget är framtaget för Krögervägen 2 går det att applicera på andra miljonprogramsområden. NCC vill förändra den negativa bilden av miljonprogramsområden och har plockat fram en tolvstegsklocka för liknande renoveringar. Dessa tolv steg är:

1. Transparent samarbete
2. Tidigare arbete och undersökningar
3. Anställa och involvera de boende
4. Den polycentriska staden
5. Rörelse och topografin av trafikseparation
6. Kollektivtrafik
7. Offentliga centrum
8. Natur och rekreation
9. Fördelar från den tekniska infrastrukturen
10. Förtätning och användandet av markplan
11. Återvinning
12. Ägandeskap och ansvar

Figur 9 NCCs tolvstegsklocka (NCC, 2013)

Transparent samarbete innebär att ha nära samarbete och öppen kommunikation för att tillgodogöra sig expertiskunskap och identifiera de mest effektiva lösningarna. NCC vill nå detta genom skapa en plattform för en öppen projekteringsprocess. Transparent samarbete innebär även att ta del av tidigare arbete som utförts av de inblandade i området. I Fittja har det gjorts många tidigare arbeten och undersökningar av såväl fastighetsägare, kommun och olika statliga institutioner. NCC vill ta vara på dessa arbeten i nya renoveringar för att undvika onödigt arbete och överbrygga kunskapsglapp. En av de sakerna som NCC tog lärdom av de tidigare undersökningarna var att det behövs fler mötesplatser som upplevs som trygga för kvinnor. En annan sak de tidigare undersökningarna visat är att social hållbarhet kan öka kraftigt om personer i området anställs och engageras. Boende och lokala yrkesverksamma har större kunskap om vilka behov som finns, blir de involverade i arbetet kan de även känna ett större ansvar och den sociala tryggheten kan öka. I sitt arbete med Krögervägen 2 kommer de att inkludera lokala grupper i hela processen samt skapa ett lärlingsprogram för de boende i området.

Genom att få personer att arbeta för sitt eget bostadsområde kan de känna en större stolthet och ansvar för staden. Fittjas anseende kan även ökas genom att göra hela Stockholm till en sammanvävd polycentrisk stad. NCC belyser att Fittjas goda läge medför god utvecklings potential för att bli en regional nod. De förespråkar att ta vara på de bilfria gårdarna och att det redan är en nod för resande i södra Stockholm, genom att bygga vägar och kollektivtrafik som ökar rörelsen i Fittja och som integrerar kommundelen ytterligare i områdena runtomkring. För att få fler personer att röra sig i Fittja krävs nya funktioner från nya aktörer.

NCC lyfter fram fördelen som många miljonprojekts områden har, inklusive Fittja. Det finns stora parkområden som inbjuder till rekreation. Dessa områden upplevs enligt Fittjabor, främst kvinnor, som otrygga under natten och NCC vill att områdena tas tillvara på och planeras ordentligt. Det är även viktigt att ta tillvara på den tekniska strukturen i Fittja genom att underhålla fasader och fönster. Det finns en del outnyttjade områden i Fittja som inte passar som parkområden men som med fördel skulle kunna förtätas. I husen finns det även outnyttjade ytor, främst i markplan, som kan konverteras till lokaler för olika funktioner som bjuder till ökad rörelse i området. Särskilt lyfter de fram den källarvåningen av Krögarvägen 2, mot centrumbyggnaden, som en lokal med bra läge för kommersiella verksamheter.

Figur 10 Källaren till Krögarvägen 2

Kommersiella verksamheter som engagerar de boende i Fittja och verkar för en god miljö är att föredra. Verksamheter som bidrar till detta kan vara second hand butiker, kolonilotter och offentliga kontorslokaler. För att ytterligare engagera de boende är det bra om de känner att de kan påverka hur och till vilka områdets ägande upplåts. Då Botkyrkabyggen och Wilhelm AB äger nästan alla byggnader i områden är det även viktigt att förtydliga deras ansvarområden.

Genom att använda sig av lärdomarna från Tolvstegsklockan har NCC tagit fram tre olika paketförslag; liten, mellan, stor. Det lilla paketet innehåller de absolut viktigaste åtgärderna och är samtidigt det billigaste. Genom att dela upp förslagen i tre olika delar kan renoveringarna anpassas efter hur mycket pengar kommunen är beredd att lägga ned. Tanken är att forskningen angående Fittja People's Palace kan ligga till grund för framtida renoveringar i andra miljonprogramsområden (NCC, 2013).

3.4. Trygghetsarbetet i Fittja

Fittja har fått del av flera upprustningspaket de senaste 20 åren. Det första var 1996 med blommanssatsningen som verkade för att minska segregationen i Sverige. Sedan dess har Botkyrka fått över 60 miljoner kronor från staten i olika satsningar men satsningarna har bytt av varandra så att nya satsningar kommer innan tidigare hunnits avslutas. Den senaste satsningen var Storstadsatsningen, där regeringen slöt avtal med sju storstadskommuner med de invandrartätaste kommundelarna. Storstadsatsningens syfte var att höja sysselsättningsgraden och utbildningsnivån, förbättra språk och demokratiskt deltagande, samt göra kommundelarna trygga och attraktiva (Hosseini-Kaladjahi, 2002).

Mångkulturellt centrum började i samband med detta forska i Fittja. En projektledare tillsattes för att bygga en organisation som arbetade för att utveckla Fittja enligt storstadssatsningens planer. För att ha kontinuerlig kontakt med de boende tillsattes olika arbetsgrupper. De grupper som tillsattes var: ungdomsgruppen, kvinnogruppen, miljöråd Fittja, vuxenvandring, fysisk miljö samt trygghetsgruppen. Varje grupp hade en kommunal tjänsteman eller Fittjabo som samordnade arbetet. Fyra stormöten hölls per år för att samla in förslag på förbättringar i Fittja. Alla dessa satsningar verkade för att öka engagemanget mellan politiker, arbetare och boende. Medborgarkontoret öppnades upp vilket möjliggjorde att de boende kunde komma med förslag, synpunkter eller bara prata med representanter från kommunen (Hosseini-Kaladjahi, 2002). Projektledaren som byggde denna organisation blev även ordförande för gruppen och är än idag anställd som områdesutvecklare i Fittja.

Områdesgruppen i Fittja har de senaste åren utsett vecka 17 till trygghets- och miljövecka. Under vecka 17 informeras allmänheten om trygghetsarbetet, boende får möjlighet att svara på och ställa frågor och olika aktiviteter arrangeras. På torget finns då även representanter från kommunen, Botkyrkabyggen och närpolisen som visar upp vilket arbete de gör och granskas av medborgarna (Folkesson, 2012). År 2013 bestod veckan av en trygghetsvandring, föreläsningar, vårstädning, växtplantering och en informationsdag på torget. På informationsdagen fanns representanter från Polisen, Medborgarkontoret, Grannsamverkan, Stöd centrum, Fittja Pulsen, Ungdomens hus, Konsumentrådgivare och Verdandi på plats och pratade med medborgarna. Efter trygghetsvandringen och vårstädningen planerade områdesgruppen de åtgärder som behövdes för att förbättra området och bland annat öka tryggheten (Botkyrka kommun, 2014).

I Fittja har det pågått ett aktivt trygghetsarbete under en längre tid och än idag finns många aktörer som verkar för tryggheten i kommundelen. Förutom områdesgrupperna finns det även ett närpoliskontor i Fittja och nattvandrare, som sponsras av fastighetsbolagen, går runt i området varje fredag och lördag kväll. Det finns även en trygghetssamordnare för hela Botkyrka. För unga i Fittja finns Ungdomens hus och Fittja Pulsen. Ungdomens hus har aktiviteter så som filmvisning och sporter på dagarna. För att öka tryggheten för flickor är det två dagar i veckan enbart öppet för personer av kvinnligt kön. På fredag och lördagkvällar har de öppet till midnatt för att ge unga ett alternativ från att ströva omkring på gatorna om natten. Under vissa kvällar hälsar även personal från socialtjänsten på och umgås med ungdomarna. I Fittjaskolan håller Fittja Pulsen till, de har filmvisningar för ungdomar fram till klockan 02.00 på helger och nätter.

3.4.1. Trygghetsundersökningar i Fittja

Tack vare det aktiva trygghetsarbetet och de olika satsningarna har flera undersökningar utförts i Fittja över åren. Nedan följer exempel på några av dem och vad de kom fram till.

Trygghetsundersökning av Mångkulturellt centrum 2001

Under storstadssatsningen gjordes den största trygghetsundersökningen i Fittja. Mångkulturellt Centrum, lett av forskaren Hassan Hosseini-Kaladjahi, utförde en enkätundersökning med de boende i Fittja. Informationen av undersökningen analyserades för att hitta faktorer som påverkar de boendes känsla för utsatthet, trivsel och trygghet.

16 % av de som deltog i undersökningen svarade att de någon gång utsatts för hot eller våld i Fittja. De svarande fick även ange vilken form av hot eller våld de utsatts för. Rån och misshandel var det vanligaste men även inbrott, hot, sexuella trakasserier, våldtäktsförsök och inbrott nämndes. Det fanns ingen signifikant skillnad i vilken grad olika kön, eller åldersgrupper hade känt sig utsatta. Personer födda i Sverige upplevde dock att de hade blivit utsatta för våld och hot i högre grad än vad invandrare upplevde. Enligt Hosseini-Kaladjahi kan bero på att svenskar och invandrare har olika toleransnivå över vad de uppfattar som utsatthet.

Även om 16 % av de boende angav att de blivit utsatta var det mer än dubbelt så många, 47 % som angav att de känner sig otrygga i Fittja om kvällen. Enbart en tredjedel av de som kände sig otrygga på kvällstid hade blivit utsatta för våld eller hot. De som blivit utsatta för våld eller hot kände sig dock otrygga i högre grad än de som inte gjort det.

Trots att svenskar var mer utsatta än invandrare fanns det ingen signifikant skillnad i känsla av otrygghet bland dessa grupper. Mer än hälften av de svarande kvinnorna, 57%, känner sig otrygga medan otrygghetskänslor enbart fanns hos 36 % av männen. Att det var stor skillnad i känsla av otrygghet mellan könen samtidigt som det inte fanns några statistiska skillnader i direkt utsatthet i Fittja tyder på att det finns andra faktorer som påverkar tryggheten. Hosseini-Kaladjahi lyfter fram att otryggheten även kan bero på hur massmedia och diskussioner framställer området samt att det finns en allmän rädsla hos kvinnor och äldre personer. Skillnaden mellan kön och åldersgrupper skulle antagligen vara ungefär densamma även om undersökningen skulle utförts i ett annat område.

Det fanns personer som såg Fittja som ett av de tryggaste områdena i Sverige, detta kan ha varit en uppriktig personlig åsikt men kan också ha varit en reaktion emot att massmedia framställt Fittja som ett "laglöst land." Massmedias framställning av Fittja tycks ha skiljt sig kraftigt från de boendes bedömning av tryggheten, då otrygghet hamnade på näst sista plats i listan över vilka saker som de svarade ansåg som problem i Fittja. Även om otryggheten inte ansågs vara bland de största problemen i Fittja var det nästan 40 procent av de svarande som såg otrygghet som ett problem (Hosseini-Kaladjahi, 2001).

Polisens trygghetsundersökning 2006

År 2006 utförde Södertörns polismästardistrikt en undersökning om tryggheten i distriktet. Kommunerna som ingick i undersökningen var Nynäshamn, Haninge, Huddinge och Botkyrka med respektive kommundelar. De olika delområdena har jämförts emellan varandra genom signifikanstester. 300 personer i varje delområde har fått svara på enkäten, i Fittja var svarfrekvensen 65%.

De boende svarade på frågor om de blivit utsatta för brott, hur de upplever tryggheten, om deras rörelsemönster påverkats av otryggheten, och om de tycker att polisen bryr sig i området. Enkäten bygger på teorin om att områden med mycket ordningsstörningar i den fysiska och sociala miljön ofta har hög otrygghet och hög andel brott.

De ordningsstörningar som togs upp i enkäten gäller den fysiska miljön, den sociala miljön och trafikmiljön. Som fysiska ordningsstörningar räknades nedskräpning och skadegörelse. Som sociala ordningsstörningar räknades bland annat missbrukare utomhus, folk som bråkar och slåss, ungdomsgång som stör ordningen och kvinnor som antastas. Trafikproblemen innehåller hastighetsöverträdelser, buskörning med moped/mc, trafikregler som inte respekteras och andra störande förhållanden, som till exempel buller. De boende fick ta ställning till om ordningsstörningarna var ett stort eller litet problem, om det förekom men inte var ett problem eller om det inte förekom alls.

Tabell 1 Tryggheten i distriktet var lägre än i länet (Södertörns polismästardistrikt, 2006)

SÖDERTÖRNS POLISMÄSTAR- DISTRIKT	Nivå	Stockholms län
Ordningsstörningar	79 %	78 %
Utsatthet för brott	25 %	25 %
Oro för brott	73 %	75 %
Trygghet	49 %	55 %
Otrygghet	36 %	32 %
Avstått från aktivitet	25 %	22 %
Polisen bryr sig	39 %	38 %

Mest problem totalt sett, avseende alla efterfrågade ordningsstörningsproblem, hade de boende i Fittja, Alby och Hallunda. Utsattheten för skadegörelse var lägre men nedskräpning och skadegörelse upplevdes samtidigt som ett problem av över två tredjedelar av de boende. Det brott som flest personer blivit utsatta för var stöld, därefter skadegörelse och minst för våld. Kvinnor upplevde även i denna undersökning fler ordningsstörningar än män, de fann också i högre grad att berusade personer utomhus var ett problem. Samtidigt som otryggheten var hög i områden var Fittja det stället där flest personer ansåg att polisen bryr sig och syns i området.

Tabell 2 Andelen ordningsstörningar och otryggheten var högre i Fittja än i distriktet (Södertörns polismästardistrikt, 2010)

FITTJA	Nivå	Hela Södertörn
Ordningsstörningar	88 %	79 %
Utsatthet för brott	16 %	25 %
Oro för brott	67 %	73 %
Trygghet	39 %	49 %
Otrygghet	46 %	36 %
Avstått från aktivitet	23 %	25 %
Polisen bryr sig	55 %	39 %

Sammanfattningsvis visade trygghetsundersökningen att det var en hög grad av ordningsstörningar och trygghet i Fittja 2006, samtidigt som det var en större andel som

ansåg att polisen bryr sig om problemen i området (Södertörns polismästardistrikt, 2006).

Möte med ungdomar angående tryggheten Fittja 2013

Under Trygghetsveckan 2013 hölls ett möte med ungdomar och tjänstemän som arbetar med trygghet i Fittja. Hundra personer deltog i mötet varav 75 personer var ungdomar. De blev förfrågade om vad som var orsaken till otrygghet i Fittja och Alby samt vad som behövdes för att göra områdena tryggare.

Ungdomarna beskrev flera orsaker till otryggheten i Fittja och Alby. De nämnda orsakerna varierade från reella skjutningar och mord i området till att media skapar en felaktig bild av Fittja och Alby vilket ger områdena oförtjänt dåligt rykte. Andra orsaker som nämndes var arbetslöshet, mycket droger, knivar i unga åldrar, att vuxna inte vet vad deras barn gör på fritiden, och att en stor mängd poliser rör sig i området. Flera saker anknutna till den fysiska miljön nämndes även. Dålig belysning och mörka platser var något som upprepades flera gånger som orsak till otrygghet. Vägarna till tunnelbanan lyftes fram som exempel på mörka platser. Att unga står i portar och trappuppgångar togs även upp som en orsak.

De åtgärder som efterfrågades för att öka tryggheten i områdena handlade bland annat om att visa högre förståelse och stöd ungdomar, ha nattvandrare och poliser som patrullerar i området samt ge unga personer jobb. Att lyssna på unga och ge dem ansvar och sysselsättning var något som repeterades. Andra saker som efterfrågades var fler lampor, fler övervakningskameror och att bygga fler naturliga mötesplatser (Bilaga 1).

Undersökning under trygghetsveckan i Fittja 2013

Under trygghetsveckan samlades även representanter, från olika instanser som arbetar med trygghet och trivsel i Fittja, på Fittja torg. Ett samtal fördes med medborgarna där medborgarna bland annat frågades vad som är trygghet för dem och vad som behövs mer av i Fittja.

Vad medborgarna beskrev som trygghet var bland annat bostad, mat för dagen, kunskap samt kärlek och lycka. Det som lyftes fram återupprepade gånger var framförallt goda mänskliga relationer så som gemenskap, grannskap, respekt mellan människor och att personer bryr sig om varandra. Vissa personer i Fittja ansåg att trygghet är att kunna gå ut en kväll utan att känna rädsla. Trygghet beskrevs också ljus och dagtid och att alla i samhället tar ansvar.

De saker som behövs mer av enligt de frågade var bland annat fler öppna dialoger sinsemellan bland medborgare och religiösa samfund men även mellan medborgare och myndigheter. För att öka tryggheten efterfrågades även vissa saker kopplade till den fysiska miljön. Bland annat efterfrågades ett levande torg, bättre mötesplatser, mer lekplatser och städning inne i gårdarna samt en omfattande upprustning av boendemiljön. Även här efterfrågades mer aktiviteter och arbete för unga (Bilaga 2).

4. Resultat

I detta kapitel presenteras resultatet av informationsinsamlingen under de två veckorna jag spenderade i Fittja.

4.1. Observation

Observationer utfördes på veckodagar. Temperaturen låg runt 10 grader och det var soligt under dagtid. Detta kan ha påverkat människors rörelsemönster och måste tas hänsyn till vid analys. Det som främst observerades var människors rörelsemönster, vart de rörde sig och om det var några platser som specifika grupper rörde sig på.

Under observationstillfällena rörde sig de flesta människor i specifika mönster. Främst handlade transporterna om att ta sig från bostadsområdet till centrumbyggnaden eller tunnelbanan. Alla promenerade eller åkte bil, inga cyklar observerades. Den platsen där flest personer stannade upp var Fittja torg, där det alltid satt mellan fem och 20 personer på bänkarna. Personerna som var på torget satt antingen på stenbänkarna, stod utanför skyltfönster eller vid den stora entrén till centrumbyggnaden. Ett flöde om cirka 30 personer observerades promenera mellan krögarvägen och tunnelbanan. Störst flöde av människor var det i Centrumbyggnaden då många gick till olika butiker. I byggnaden observerades konstant personer över 50 år sitta på en specifik bänk, majoriteten av dessa personer talade inte svenska. Rörelsen i centrum stod i kontrast till Fittjahöjden där det sällan rörde sig personer. Vägen mellan Fittjahöjden och baksidan av Centrumbyggnaden var även den utan rörelse. De fönster på centrumbyggnaden som vätte mot den vägen hade persienner neddragna och det låg soppåsar och skräp på marken.

Det syntes även stor skillnad i vilka grupper av människor som rörde sig ute och var de rörde sig. Överlag syntes flest män röra sig utomhus, i andra hand var det vuxna kvinnor ute. Ett fåtal ungdomar var ute, varav en majoritet var unga män. Att enbart ett fåtal ungdomar observerades kan bero på att tiden för observation främst var under skoltid. De män som observerades var samlade på specifika ställen, utanför föreningslokaler och på torget. Enbart ett fåtal kvinnor observerades på torget medan majoriteten av kvinnorna satt inne på gårdarna. Unga män var majoritet i och utanför tunnelbanebyggnaden.

Att majoriteten av befolkningen rörde sig i och kring centrumbyggnaden kan bero på att det är där de flesta funktioner är samlade. Centrumbyggnaden innehåller många olika slags butiker, närservice och ett par restauranger och fik. På byggnadens lastkaj ligger även ett gym för enbart kvinnor. Medborgarkontoret har en egen ingång från korridoren i byggnaden. Biblioteket, tandläkare, barnvårdscentral, barnmorska och psykmottagning delar däremot trappuppgång. Ingången till dessa funktioner var svart och ledde in till ett litet rum med enbart en hiss vilket motverkade en inbjudande atmosfär. Under andra veckan för observationer målades väggarna inuti centrumbyggnaden om i nya färger, från helvitt till grönrandigt.

Alla funktioner i och vid centrumbyggnaden är väl skyltade. På fasaden av centrumbyggnaden finns skyltar som påvisar servicen i huset. Utanför varje enskild affär hänger även skyltar med affärernas namn. Biblioteket har en anslagstavla med information om vad som pågår i området. All information och skyltar står på svenska.

De två kartorna som återfanns i närheten vid bebyggelsen var en områdeskarta över Krögervägen samt en karta som visar hur Hälsans Stig går i Fittja eller Alby. Kartan över Hälsans Stig är gömd på vägen mellan centrumbyggnaden och Krögervägen.

Även om det inte finns kartor som tydligt markerade hur människor lättast tar sig till olika ställen var det vissa vägar som befolkades mer än andra. De som inte hade ärenden på bostadsgårdarna promenerade främst längs med vägarna utanför. Detta var särskilt märkbart vid Krögervägen då entrén till gården är upphöjd med en trappa för att komma in i området. Vid Krögervägen promenerade folk längs med vägen mellan bostadsområdet och Fittjahöjden för att nå skola och bostadsområden längre bort. Det fanns viss territorialitet kring gårdarna med flerbostadshus. Vid bostadsrätterna var territorialiteten större vilket påvisades genom att boende tydligt uppmärksammade okända personer. Det syntes även fysiskt att bostadsrättsområdena hade högre territorialitet, inuti dessa bostadsområden var det mindre skräp än utanför. Det var mer välstädat och mindre skadegörelse på alla bostadsområden än på de helt publika ytorna, Fittjahöjden och utanför Fittja centrum. På Fittjahöjden var föreningshuset nedklottrat och hade ruttna karmar, basketplanen täckt med glassplitter och bänkar och skyltar var slitna och igenväxta. Vid Fittja centrum observerades flertalet personer som slängde skräp på marken utan reagera. Många av de allmänna gräsmattorna var fyllda med cigarettfimpar.

Figur 11 Cigaretter på gräsmattor, slitna skyltar, klotter och trasiga bänkar var vanligt i det offentliga rummet i Fittja

Det fanns även vissa områden som blivit problem för att de konstruerats för bilar och inte för gångtrafikanter. Parkeringsplatsen vid centrumbyggnaden har inga tydliga gångvägar vilket leder till att den bildar en barriär till bostadsområdet bakom. Ungdomens hus kan inte heller nås via trevliga gångvägar. Ena vägen dit är en trottoarkant längs en trafikerad bilväg, andra vägen går förbi en sopstation. På andra ställen är vägarna trafikseparerade men detta leder till att gångvägarna står outnyttjade. Gångvägen från Fittjaskolan till bostadsområdet Krögervägen går en sådan omväg för att komma till en viadukt att flera gångstigar har bildats där personer istället valt att korsa bilvägen.

4.2. Kortintervjuer med boende i Fittja

Utöver observationerna utfördes även ett antal intervjuer med olika personer i området. Det genomgående svaret på frågorna var att det är tryggt i Fittja. Alla hade bott där i flera år men ingen av de svarande hade utsatts för brott. Enbart en person hade känt någon som blivit utsatt för fysiskt hot om våld som påverkat den utsattes rörelsemönster. Det trygghetsproblem som främst lyftes fram var existensen av mycket droghandel i området. Det hade även skett tidigare brott i området men detta påverkade inte personers känsla för trygghet. Två svarande bodde i ett hus där mord skett ett par år

tidigare, de ansåg inte att mordet påverkade deras trygghetskänsla. Mordet skedde på grund av gängbråk och de svarande hade ingen koppling till gängen.

Hälften av svarande rörde sig inte ute om natten och kunde därför inte uttala sig lampbehovet. Den som rörde sig ute om natten identifierade tunnelbanan mellan klockan 02.00 och 03.00 som den mest otrygga platsen och tidpunkten. Fittjahöjden lyftes även fram som ett otryggt område på natten, detta på grund av träd som försämrade sikten och skapade skuggor. Inne på gårdarna ansågs det tryggt och väl upplyst. Husen skymde dock sikten så eventuella hotfulla personer kunde ta sig in på gårdarna, via de dåligt belysta sidovägarna, utan att synas av de som rör sig på gårdarna.

Alla svarande lyfte fram behovet av upprustning på Krögarvägen för att öka trivseln utomhus. Tio personer uttryckte att det kändes som om Fittja och Krögarvägen blivit bortglömt. Ett problemområde som lyftes fram var att fasaderna på loftgångshuset enbart gick i samma gråa ton vilket medförde att loftgångshuset, enligt de svarande, såg ut som fängelsen. Gallerstaket vid entréerna till såväl loftgångshuset som punkthus bidrog även till känslan av ett fängelse. Överlag efterfrågades mer färg i området på såväl fasader och blomkrukor. Andra saker som krävde upprustningar var rostiga ventilationsrör som stack upp ur marken på flertalet ställen på gården. Mest akut behov av upprustning var trapphusen och tvättstugorna som beskrevs som såväl misskötta som slitna.

I övrigt ansågs gårdarna på Krögarvägen vara trevliga och välplanerade. Eventuell skadegörelse och vandalism åtgärdades snabbt. Det lyftes dock fram att baksidan av gårdarna, längst bort från tunnelbanan var åsidosatt. Utgången från gårdarna på den sidan är en trappa som leder rakt ut till bilvägen utanför en garageport. Detta bidrog till ökad otrygghet, speciellt för personer med barn då barnet kan springa i förväg och föräldrarna vet inte vad eller vem som kan finnas på andra sidan garageporten. Det lyftes upp att det sker mycket brott i det garaget och att personer eftersökta av polisen har gömt sig där. Tryggheten om dagen handlar till stor del om barnen och att de inte ska springa runt bland bilvägar.

Sammanfattningsvis trivdes de boende väl och kände sig trygga i området. De ansåg att lampor var tillräckliga i bostadsområdet men att det var mörkt på Fittjahöjden och bakom centrumbyggnaden. Alla förfrågade upplevde även ett behov av upprustning i området som kunde få dem att vara ute mer. Ungefär hälften var dock tveksamma då det kan bidra till hyreshöjningar vilket kan tvinga dem att flytta.

4.3. Intervjuer med yrkesverksamma inom trygghet i Fittja

De arbetare som tillfrågades var fastighetsskötare på Botkyrkabyggen, receptionist på beroendecentrum, förskolelärare, områdesutvecklaren samt nattvandrare.

Fastighetsskötarna svarade på frågor om hur de tar hand om området och om det fanns några platser de skulle vilja åtgärda eller som är extra utsatt för vandalism. Sopning i bostadsområdet sker dagligen och en stor vårstädning sker vecka 17. De ansåg inte att det finns några ställen som är extra utsatta för vandalism eller något som behöver renoveras. Personerna ansåg även att NCC var dyr och verkade tveksamma inför att det skulle bli en så stor renovering av markytan vid Krögarvägen 2. De skulle höra av sig om det fanns några stora saker som behövde ordnas.

Receptionisten på beroendecentrum bekräftade de boendes oro över att det finns mycket problem med droger och alkohol i Fittja. Det var många från Fittja som sökte sig till mottagningen, oavsett ålder. Då receptionisten ej bor i området kunde personen inte uttala sig om hur otryggheten ser ut i Fittja i övrigt.

Fyra förskolelärare hade barn ute på en lekplats. De beskrev problemet med att området var slitet och nedskräpat. Framförallt fanns ett problem med cigarettfimpar i sandlådorna. Varje morgon plockade de fimpar med barnen men nya fimpar återfanns dagen efter. Det är inte hälsosamt att barn leker bland cigarettfimpar.

Den som framförallt arbetar med det trygghetsutvecklande arbetet är områdesutvecklaren i Fittja. Områdesutvecklaren är anställd av kommunen och arbetar på Fittjas medborgarkontor. Trygghetsarbetet som påbörjades i samband Storstadssatsningen har utvecklats men det finns fortfarande ett antal arbetsgrupper som behandlar tryggheten i Fittja. Nätverksgruppen som bland annat behandlar trygghet, dock framförallt inre trygghet och fokuserar på ungas välmående. Den grupp som främst arbetar med trygghet i den offentliga miljön är Trygghetsgruppen. Trygghetsgruppen är en samordning mellan fastighetsägarna, kommunen, nattvandrare, närpolis, allmänheten och Botkyrkas trygghetssamordnare. Trygghetssamordnaren är en person som arbetar för trygghet i hela Botkyrka. Det är Trygghetsgruppen som arrangerar Trygghetsveckan vecka 17 och arrangerar en områdesvandring en gång per år. På områdesvandringen under veckan undersöks vad som behöver förbättras i området och hur det kan utvecklas för att bli tryggare. Tidigare utfördes trygghetsvandringen två gånger per år men intresset från allmänheten var svagt. Numer är trygghetsvandringen enbart en gång per år. Områdesutvecklaren har även ett långsiktigt nära arbete med såväl närpolis, nattvandrare, lugna gatan och de boende.

Fittja beskrivs av områdesutvecklaren som ett tryggt område där det inte hänt stora saker på år. Otryggheten i området har blossat upp när stora händelser sker. Senaste gången otryggheten blev hög i Fittja var för fyra eller fem år sedan då det var många skottlossningar i området. En av skottlossningarna, den som skedde på ungdomsgården, blev väl uppmärksammas av media. På grund av de tidigare oroligheterna finns enligt områdesutvecklaren ett stort civilkurage och engagemang från unga att öka tryggheten. Efter skottlossningarna på ungdomsgården skapade unga i Fittja en årlig musikkonsert, Fittja Is Peace, som en motreaktion på stökigheterna. Många unga klädde sig i Fittja is Peace tröjor även när Husbykravallerna, år 2013, började sprida sig till Fittja. Åtta- och niondeklassare i Fittja tog då initiativ att städa gatorna efter de stökigheterna.

Arbetet för att öka tryggheten fortlöper. Det finns många planer på hur Fittja kan byggas om för att förbättra tryggheten och det görs ett aktivt arbete att samla in vad de boende anser om tryggheten i området. Utifrån detta insamlingsarbete har planerna för att utveckla Fittja sammanställts av kommunen i dokumentet Framtid Fittja. De saker som beskrevs under intervjun var att öppna upp torget mot baksidan för att skapa liv bakom centrumbyggnaden, att riva förskolan på höjden och skapa en bättre gemensamhetslokal samt att öppna upp baksidan på Krögarvägen på olika sätt för att minska känslan av att man promenerar längs med en stängd baksida.

4.3.1. Nattvandring i Fittja

De som kontinuerligt promenerar omkring i Fittja om fredag och lördag kvällar är de som har störst förståelse för vilka problemområden som finns i Fittja. Därför har nattvandringarna i Fittja intervjuats genom en promenadintervju under en pågående nattvandring.

Nattvandringarna i Fittja går två varv runt området varje fredag och lördag kväll under hela året, oavsett väder och helgdag. De består till stor del av föräldrar från Turkiska Föreningen i Fittja. Det är aktivt cirka 30 personer som följer med på nattvandringen men ibland har de varit uppemot 100 personer. I och med detta är Fittja Nattvandrarförening den största nattvandringsgruppen i Sverige. De har varit förebilder för nattvandrargrupper i hela världen, blivit intervjuade av media och fått tackbrev från delegationer för andra länder. De samarbetar nära med såväl kommun, polis, Lugna Gatan och bostadsbolagen i Fittja. Bostadsbolagen Botkyrkabyggen och Wilhelm sponsrar nattvandringarna med pengar för mat varje gång de går. Efter varje nattvandring rapporterar de till kommunen eller polisen om det är någon skadegörelse eller något brott som hänt. Denna goda kommunikation gör att skadegörelse kan åtgärdas snabbt och polisen kan cirkulera oroliga området.

Polisrapporter visar att Fittja blivit tryggare sedan sommaren 2011 då föreningen började. Vandalism, våldsbrott och inbrott har minskat kraftigt. Idag är den främsta brottsligheten droger och drogförsäljning, vilken främst sker under kvällar. Som mest otryggt är det i Fittja helgkvällar mellan klockan 22-03, nattvandringarna brukar promenera mellan klockan 22-24. Ungdomens Hus och Fittja Pulsen har öppet under dessa tider gör att många unga vuxna är där istället. Det är nolltolerans mot droger i ungdomsverksamheterna vilket medför att de som använder droger i Fittja drar runt på offentliga platser. Är det soligt sker det försäljning vid Fittjaskolan och på den stora parkeringen vid centrumbyggnaden. Regniga dagar är det i garagen och trappuppgångarna som det sker mest oroligheter.

Dagen för nattvandringen var det regnigt och flera unga vuxna stöttes på i garagen under bostadsområdena. Det var lugnt så länge nattvandringarna var där men så fort de hade lämnat platsen körde det in bilar i garaget, vilket tyder på att något olagligt skulle ske. Nattvandringarna ingrep inte men kontaktade polisen så de kan vara där dagen efter och se om personer kommer tillbaka.

Ett par ställen med trasiga lampor observerades, framförallt under viadukter och gångtunnlar. Bron med tunnelbanan är inte belyst hela vägen utan enbart vid gångvägen. Det händer också att lamporna där är trasiga. Då kan det ske en ökad mängd brott.

Det finns en del platser som lyftes fram som oroliga, där många grupper med unga vuxna vistas om nätterna. Det främsta stället som lyftes fram var gårdarna vid förskolorna. Förskolornas avsides position och arkitektur med flertalet inbyggda gårdar medför att den naturliga övervakningen är dålig. Hit går unga med en ny partner för att vara ifred, av nattvandringarna kallas dessa gårdar för "Kärlekstunnlar". Eftersom det finns tak är detta en vanlig plats att unga är på oavsett om det är regnigt eller inte. Det finns lampor som kan lysa upp gårdarna och minska otryggheten, dessa släcks dock ofta av personalen vid förskolans stängning. När det varit mörkt och släckt på gårdarna har "skarpa saker" skett vid förskolorna. Vikten av att lamporna är tända om natten lyftes fram. Parkbänkar inne på förskolornas gårdar bidrar även till att öka andelen unga vuxna där om natten.

Förskolornas utformning har även trygghetsproblem om dagarna. Förskolorna har lägre takhöjd än andra hus i området detta har lett till att barn har klättrat upp på taket. Hade takhöjden varit en meter högre hade barnen inte haft samma möjlighet. En temporär punktinsats med gallerstaket på taket har nu satts upp för att motverka detta problem.

En arkitektonisk åtgärd som verkat trygghetsökande i Fittja är monterandet av en vägg som delar av garaget under bostadsområdet Krögervägen. Tidigare gick garaget under hela bostadsområdet vilket medförde att personer kunde röra sig osedda från entrén vid centrumbyggnaden till andra sidan Krögervägen. I det garaget skedde mycket brott och oroligheter. En vägg har nu satts upp i mitten på garaget och delat upp garaget i två delar. Detta har minskat antalet obehöriga personer i garaget och tryggheten har ökat.

På liknande sätt har trivseln på Fittja torg ökat då belysningen förändrades. Kala lampor byttes ut mot lampor i träd och området beskrivs som trivsammare. Varma sommardagar är det på torget och vid tunnelbanan som flest personer rör sig. Där kan det röra sig omkring 100 unga vuxna samtidigt vissa nätter. Att belysningen är god har ökat tryggheten markant.

Det är även skillnad i trygghet mellan bostadsrätterna och hyreshusen. Framförallt stor skillnad i om de boende bryr sig om sitt boendes närområde eller ej. I hyresrätt verkar det finnas attityden, vi betala bara någon annan har ansvar att sköta om. Detta har lett till att det ligger inomhusmöbler utkastade på gatorna och ingen tar hand om dem. I bostadsrättsområdet värnar personer mer om sin omgivning, där finns en större grannsamverkan och man kan få böter för vandalism.

5. Analys

Då denna rapport delvis har som syfte att identifiera om det finns några generella åtgärder har informationen från litteraturstudien inledningsvis analyserats. Det finns många olika tekniker för att öka trygghet. Att investera i sådana åtgärder kan vara kostsamt men verkar vara lönsamt i slutändan.

Social brottsprevention genom exempelvis polisinstanser och att engagera boende i kombination med situationell brottsprevention kan vara effektivt för att minska brottsligheten. Minskar möjligheterna att begå brott verkar antalet brott minskas. Trygghetsundersökningarna visar dock att minskad brottslighet inte behöver leda till hög trygghet. Personer verkar kunna uppleva otrygghet utan att ha blivit utsatt för brott eller uppleva trygghet fast brott har skett. Därför är det möjligt att brottsprevention kanske inte är det främsta medlet för att öka tryggheten i ett område. Att otrygghet skapas vid mörker, skadegörelse och andra miljöer som kopplas ihop med hög brottslighet visar ändå på att brottspreventiva åtgärder kan vara verksamma för att öka trygghet. Samhällsplanering som går ut på att bygga bort platser som uppmuntrar till brott bygger även bort platser som ofta kopplas ihop med brott.

Att naturlig övervakning är verksamt för att minska brottsligheten verkar forskarna vara överens om. Belysning är den åtgärd som verkar effektivast och är lättast att installera vid otrygga platser. God belysning kan skapas genom att planera för att få ett jämnt utspritt ljus. Undvik starka punktljus som skapar mörker utanför lampornas sken. Att rikta lampor direkt mot väggar kan skapa ett spritt ljus, detta fungerar särskilt väl på väggar i ljusa färger, vilka reflekterar ljus.

Formen på huset kan också påverka. Ju högre hus är desto större avstånd krävs emellan husen för att inte skapa mörka skuggiga platser och en känsla av otrygghet. Husens höjd har dock inte lika stor betydelse som dess bredd. Breda hus skapar barriärer och riskerar att segregera områden eller skapa döda ytor. Gårdar är bra för att skapa gemenskap och ansvar på gården men området utanför måste tas i beaktning. Glasfönster ut mot tomta eller utsatta platser skapar möjligheter för naturlig övervakning. Är rum i byggnaden extra utsatta för brott och skadegörelse kan glasfönster verka på motsvarande sätt

genom att personer utifrån kan upptäcka brott i huset. Att ändra på befintlig arkitekturens utformning kan å andra sidan vara svårt och dyrt. Detta gör det desto viktigare att arkitekter har naturlig övervakning i åtanke redan vid ritbordet.

Vid befintliga miljöer kan det vara en idé att ändra arkitekturens funktion och verksamheter för att öka rörligheten i området. Såväl kommersiella verksamheter som förskolor och gemensamhetslokaler kan öka tryggheten. Ett tryggt område har funktioner för alla åldrar och under alla tider på dygnet. Restriktionerna i lagen om hyresrätt kan dock försvåra detta byte. Risken att det inte är lönsamt att etablera en ny verksamhet i området kan även det försvåra denna åtgärd. Att fler funktioner gör området attraktivare gör att det kan löna sig att etablera fler verksamheter, som inte konkurrerar med varandra, samtidigt.

Verksamheterna kan bidra med ett bättre rykte för området men det finns samtidigt en risk att territorialiteten minskar med den ökade mängden människor. Det kan därför vara av fördel att skapa tydliga zoner och ansvarsområden. Att ha en tydlig entré till bostadsområden kan vara lönsamt för att öka territorialiteten men risken för att skapa döda ytor utanför byggnaden måste tas i beaktning. NCCs förslag, att ha verksamheter i markplan på bostadshus om öppnar upp huset mot gatan, kan vara en lösning på detta.

Sådana verksamheter skulle även skapa naturliga mötesplatser runtomkring husen. Det svåra kan som sagt vara att hitta en verksamhet som är lönsam i området. Naturliga mötesplatser kan även skapas genom gemensamhetslokaler i dessa våningar. Att naturliga mötesplatser skapar trygghet kan bero på att de bidrar till igenkänning och gemenskap i området. Lekplatser, klungor med sittplatser, grillplatser och andra mötesplatser är bra för att skapa möten och öka gemenskap. Altaner, balkonger och uteserveringar skapar möjlighet för möten och ökar samtidigt känslan av naturlig övervakning.

En sak som bör prioriteras är att området underhålls och inte ser slitet ut. Att skadegörelse leder till minskad trivsel och på så sätt lägre naturlig övervakning är ett tecken på hur de olika teknikerna samverkar. Högt underhåll kan vara kostsamt men att det kan leda till besparade kostnader för större brott kan göra det lönsamt i längden. I vissa områden finns inte pengar till underhåll, där kan det vara särskilt viktigt att projektera för så effektivt underhåll som möjligt. Såväl byggföretag som fastighetsägare kan tjäna på detta.

För att öka tryggheten genom något av ovanstående tekniker kan det krävas ombyggnationer. Det finns en risk att otryggheten ökar under själva ombyggnationen, då stökiga byggarbetsplatser kan leda till försämrade utemiljö och ökad andel inbrott. Satsningar på en trivsamt och ordningsam miljö under själva byggprocessen kan bli en konkurrensfördel för byggföretag. Det skapas större naturlig övervakning av entrén till byggarbetsplatsen om fler personer trivs att röra sig där. För att få personer att röra sig kring arbetsplatsen kan ett förslag vara att sätta upp skyltar med information om byggprocessen. Att engagera de boende i själva processen kan även göra att de känner större engagemang och ansvar för bygget. Känner de boende ansvar innebär det fler personer som är beredda att ingripa vid inbrottsförsök.

Att punktinsatser är effektiva för att hindra brott från att ske samtidigt som de ökar otryggheten gör dem till en svår avvägning i trygghetsarbetet. Räcker inte osynliga medel till kan det krävas extra hårda skydd. Kan förstärkning ske utan att det är uppenbart verkar det vara den bästa lösningen.

5.1. Analys av tryggheten i Fittja

Det sociala arbetet för att öka tryggheten i Fittja är hög. Att det finns ett nära samarbete mellan flera engagerande trygghetsökande instanser i området kan vara anledningen till att tryggheten i området har ökat de senaste åren. De många försöken att aktivera boende i området kan ha bidragit till att korrekta åtgärder utförs men har samtidigt lett till en trötthet på undersökningar i Fittja.

Teorin om situationell brottsprevention verkar även stämma i detta område, framförallt i avseendet att frånvaro av kapabla väktare bidrar till högre brottslighet. Det är på ställen med låg naturlig övervakning som brott sker. De tre områdena kring Krögervägen två har analyserats utifrån de fyra olika teknikerna för ökad trygghet enligt Brottsprevention genom Arkitektonisk utformning; naturlig övervakning, naturlig territoriell förstärkning, naturliga mötesplatser och underhåll. Den naturliga övervakningen i Fittja har även analyserats utifrån Jacobs tre mekaniker: antalet funktioner, arkitekturens design och ljussättning.

5.1.1. Analys av tryggheten i Fittja Centrum

Fittjas position som nod för kollektivtrafik i södra Stockholm bidrar till hög rörelse av människor kring tunnelbanan och Fittja torg. Det stora utbudet av småskalig service som finns i Fittja centrum bidrar även till flöde av människor i området. Att polisen har ett kontor i Fittja kan bidra till att tryggheten ökat överlag och kan vara anledningen till att Fittjabor i större utsträckning anser att polisen bryr sig.

Det finns många unga som vistas vid centrum om natten trots att Ungdomens Hus och Fittja Pulsen erbjuder aktiviteter. För att förhindra brott från de många unga som vistas på Fittja torg om natten krävs det att personerna på torget blir en mer heterogen grupp. Det skulle kunna genomföras med att ha en kvällsrestaurang med uteservering. För att anpassa torget till alla åldrar kan även en liten lekplats vara att rekommendera. Torget är till stor del byggt som en trafikväg mellan tunnelbana och bussar och inbjuder inte till vidare rörelse. Gångvägar bör separeras ytterligare från bilvägar med exempelvis barriärer som låg vegetation. Bänkarna som är utplacerade på Fittja torg skapar sittplatser så att hela torget används.

Centrumbyggnadens utformning i form av ett sammanhängande L kan även ha ökat barriären mellan torget och baksidan. Denna tomhet kan liknas vid de döda ytor som Merry och Hilliers beskriver utanför stängda gårdar. För att öka rörelsen, och därmed även den naturliga övervakningen och tryggheten i området bakom centrum, krävs det fler funktioner utanför centrum. Därför bör centrumbyggnaden öppnas upp mot baksidan också. Caféet i byggnaden skulle kunna få en utomhus sittplats, klädaffärer och dylikt kan med fördel också flyttas ut på gatan. Öppna upp väggen på centrumbyggnaden på baksidan och skapa fler skyltfönster. Baksidan kan bli ett shoppingstråk och torget kan med fördel få lekplats, utomhusservering och kanske en torghandel.

Ett annat område vid centrum som kan behöva fler funktioner är den stora parkeringen vid sidan av centrum. Är centrumbyggnaden stängd måste parkeringen korsas för att nå bostadsområdet på andra sidan. Här finns inget som skymmer sikten förutom bilar, men då väldigt få rör sig här sker ändå en hel del olaglig handel. Parkeringen kan med fördel brytas ned till mindre bitar med hjälp av grönska, lampor och specificerade gångvägar. På så sätt kan trivseln ökas och det blir inte ett område som undviks.

5.1.2. Analys av tryggheten på Fittjahöjden

Funktionerna vid centrum står i kontrast till Fittjahöjden. Parkområdet på höjden har en funktion att skapa möjligheter för rekreation i närheten av bostadsområdet. Detta område utnyttjas dock inte idag. Det finns för få funktioner på höjden och de funktioner som finns utnyttjas inte vilket kan bero på deras slitenhet. Gemensamhetslokalens trasiga bänkar och klotter gör området otrevligt. Parkbänkarna som är utplacerade slumpartat i skogsdungen är skeva och slitna vilket medför att de fyller ungefär samma funktion som vandaliserade offentliga toaletter. Den stora mängden buskar och träd i parken minskar översiktbarheten och skapar otrygga områden om natten. Att även boende efterfrågade mer ljus på Fittjahöjden visar på att det är ett stort problem vilket till exempel kan avhjälpas genom att ta bort en del träd. Träden täcker även för en del av lamporna och bör hållas nere av dem anledningen.

Andra ställen där arkitektens utformning har bidragit till otrygga ytor är förskolorna. Att husen är utformade med många mindre gårdar har bidragit till dålig översiktbarhet samtidigt som utomhustak och bänkar uppmuntrar unga vuxna att vara där. Denna utformning skapar möjligheter för brott och bör förändras. Vikten av belysning för att hålla brottsligheten nere på dessa gårdar bekräftar även Jacobs teori om att belysning är en viktig del i trygghetsarbetet. För att motverka att brott sker i mörkret på dessa gårdar kan rörelsekänsliga lampor mot gårdarnas vrår installeras. Det finns ett samband mellan att boende upplever trygghet på samma ställen som det är belyst.

5.1.3. Analys av Krögarvägen

Inuti bostadsområdet Krögarvägen upplevdes tryggheten som högre och skadegörelsen var mindre. Arkitekturen skapar en känsla av att området är för de boende. Gatuplattornas design bidrar till att förtydliga att det är en gånggata, att det är olika färg och mönster i gatan på de olika gårdarna skapar också trevnad.

Gågatans centrala del med de små lekplatserna emellan husen och de inhägnade områdena vid varje entré skapar olika nivåer av offentliga och privata zoner. De halvprivata zonerna och sittplatserna vid entrén kan förbättras och förstärkas mer för att öka trivselen. Att området kring entrén på Krögarvägen nu består av galler, vilket är ett material som i andra fall kopplas ihop med brottslighet kan ändras. Detta beror dock på om det växer växter på dem som inte kommit fram vid tidpunkterna för observation. Dessa är viktiga mötesplatser och bör inbjuda till att sitta utanför. Det är bra som det är idag att det finns ett inhägnat utrymme precis utanför entrén men dagens gallerburar är inte inbjudande. Ett alternativ kan vara att riva dessa och bygga en miljö som ytterligare inbjuder till att stanna upp. Det kan vara alltifrån att ha en gunga med tillhörande bänk precis utanför huset, grillplats eller mer blommor, lägre staket och/eller ett tak som skyddar mot regn men ändå släpper in ljus.

Framförallt krävs mer färg och en upprustning av bostadsområdet. Den helt gråa fasaden på byggnaderna skapar en mörk känsla i området och borde livas upp. Krögarvägen är det enda bostadsområdet med enfärgade loftgångshus, de andra områdena som är byggda på liknande sätt har olika färg på pelare och fasad. Olika färger skapar ökad trivsel och visar tydligare på att någon tänkt när de designat området. Då husen är i cement och målarfärg kräver mycket underhåll rekommenderas andra sätt att liva upp området. Ett exempel kan vara att utsmycka loftgångar eller pelare i liknande mönster eller färg som gatstenarna. På så sätt förtydligas också de enskilda små gårdarnas tillhörighet ändå mer.

De höga husen skapar lätt långdragna skuggor. Ljusa, något blanka material kan med fördel läggas på fasaderna för att öka ljuset och minska skuggorna i området. Dagens fasadmateriell kan verka tråkiga men de är samtidigt de med minst underhållskrav. Betong och plåtbalkonger har lång livstid och det går att tvätta bort klotter utan att fasadfärgen flagnar.

I garagen under Krögarvägen finns det inga fler funktioner än att lämna och hämta bil. Därför är det få personer som rör sig där. Dessutom är det skyddat från insyn och regn. På så sätt är det ett väldigt bra ställe att hänga på. Redan idag har vissa åtgärder gjorts för att öka tryggheten i garaget. Gallerburar har satts upp kring varje parkeringsruta och garagets låsmekanism har byggts för att skydda bilarna. Den extra väggen i garaget under Krögarvägen minskade även det andelen farligheter i garaget. Detta kan förklaras med att färre får nyckelbricka, att det inte blir en gång där man kan röra sig osedd genom Fitta och för att ett mindre område är lättare att övervaka.

De områden som anses särskilt otrygga är ställen där många unga vistas om natten. Framförallt lyfts tunnelbaneingången, torget, Fittja skolan, garage och förskolorna fram som sådana platser. Anledningen till att de är där är för att de inte har någon annanstans att vara. De som vistas ute om natten är de som inte är välkomna på Ungdomens hus på grund av drogförbud. Ett alternativ är att skapa ett ställe för alla dessa unga att vistas på en bit bort ifrån vägarna till bostadsområdena. Detta kan dock innebära extrem otrygghet vid den platsen vilket enbart kan motverkas med att någon från trygghetsinstanserna där. Att ha någon som uppenbart övervakar de unga riskerar dock att splittra dem. Dessutom kan det vara etiskt oförsvarbart att satsa pengar på att personer som utför brott, tar droger, ska få vara ifred. Var unga ska vistas om natten är ett stort problem och ingen åtgärd har identifierats.

6. Slutsats

Att det går att använda arkitektur som trygghetsökande åtgärd kan bekräftas med över 40 år av forskning. De främsta sätten att öka trygghet är att minska möjligheterna att begå brott och att motverka situationer och omgivningar som kopplas ihop med brott. För att åstadkomma detta finns några generella aspekter att ha i åtanke vid projektering: Naturlig övervakning, territorialitet, naturliga mötesplatser, underhåll samt punktinsatser. Hur aspekter skapas i praktiken med specifika byggnadstekniska åtgärder måste dock anpassas efter varje område och för särskilt utsatta grupper. Vissa områden är till exempel i behov av mer belysning medan andra behöver lekplatser för att öka möten mellan personer.

En generell åtgärd som bör prioriteras är att hålla området rent och fint och laga eventuell skadegörelse direkt. Skadegörelse, slitna miljöer är något som lätt kopplas ihop med brott och kan öka såväl otryggheten som brottsligheten markant. Att satsa på underhåll är något som sparar stora kostnader i slutändan. Genom att göra en livscykelanalys och ta underhållskostnader i beaktning redan under projekteringsfasen kan stora pengar sparas i längden. Material som kräver mindre underhåll, förstärkta lampor på ställen som kan riskera att bli utsatta för skadegörelse samt klotterfri färg är exempel på detta. Att byggnadsbolag har områdets trygghet och kundens långsiktiga ekonomi i åtanke kan bli en stor konkurrensfördel, det innebär även att kunden spenderar mer pengar till byggnadsbolaget.

En annan konkurrensfördel kan vara att satsa på att ha en trivsamt och underhållen miljö vid byggarbetsplatser. Genom att ha ordning, information och högre säkerhet på byggarbetsplatser kan allvarliga kostnader för stulna verktyg undvikas. Detta kan även

bli ett argument till kunden då det motverkar den ökade risken för inbrott i närliggande bostadsområden under byggtiden. Brottsligheten minskar och tryggheten ökar tillsammans med trivseln. Att ha en byggarbetsplats som inger trivsel och så lite obehag som möjligt för de boende i området är värt att satsa på.

6.1. Åtgärder i Fittja

Det pågår idag ett stort trygghetsarbete i Fittja. Instanser så som kommun, polis och bostadsbolag arbetar aktivt och nära varandra för att öka tryggheten i området. Området är till stor del tryggt och det finns vidare planer för att öka tryggheten ändå mer. Arbetet innefattar även aktiviteter för unga om natten och en nära kontakt med de boende i området. Fittjas läge i kombination med detta arbete ger området stor potential.

Ytterligare belysning behövs på Fittjahöjden och på baksidan av centrumbyggnaden. Funktioner som kan skapa trygghet på Fittja torg är bland annat kvällsrestaurang med uteservering på torget, fler lekplatser och låga buskar. Centrumbyggnadens utformning i form av ett L har skapat en barriär och bör antingen öppnas upp mer eller få fler funktioner som är öppna på baksidan. Baksidan kan bli ett shoppingstråk och torget kan med fördel få lekplats, utomhusservering och lågt buskage eller konst för att separera gångväg och trafikväg ytterligare. Parkeringen kan med fördel brytas ned till mindre bitar med hjälp av grönska, lampor och specificerade gångvägar.

Parkområdet på Fittjahöjden har en funktion att skapa möjligheter för rekreation i närheten av bostadsområdet. Detta område utnyttjas dock inte idag. Det finns för få funktioner och de som finns är slitna. Den stora mängden buskar och träd minskar översiktbarheten och skapar otrygga områden om natten. Att även boende efterfrågade mer ljus på Fittjahöjden visar på att det är ett stort problem som kan avhjälpas genom att ta bort en del träd. Träden täcker även för en del av lamporna och bör hållas nere av dem anledningen. Framförallt bör förskolorna byggas om för att ha högre översiktbarhet under natten. Taket bör även höjas alternativt göras brantare för att barn inte ska klättra upp om dagen.

Inuti bostadsområdet Krögervägen upplevs tryggheten som högre och skadegörelsen var mindre. Arkitekturen skapar en känsla av att området är för de boende. De halvprivata zonerna och sittplatserna vid entrén kan förbättras och förstärkas för att öka trivseln. Förslag på detta är att ersätta gallerstaketen vid ingångar med något trivsammare, ta bort de rostiga ventilationsrören och skaffa färg på väggarna till låghusen. Då husen är i cement och målarfärg kräver mycket underhåll rekommenderas andra sätt att liva upp området. Ett exempel kan vara att utsmycka loftgångar eller pelare i liknande mönster eller färg som gatstenarna. På så sätt förtydligas också de enskilda små gårdarnas tillhörighet ändå mer.

De höga husen skapar lätt långdragna skuggor. Ljusa, något blanka material kan med fördel läggas på fasaderna för att öka ljuset och minska skuggorna i området. Dagens fasadmateriell kan verka tråkiga men de är samtidigt de med minst underhålls krav. Betong och plåtbalkonger har lång livstid och det går att tvätta bort klotter utan att fasadfärgen flagnar.

Många av dessa förslag har redan tagits fram av kommunen och studien syftar till att bekräfta dem ytterligare.

7. Diskussion

De flesta förslag som har tagit fram i denna rapport angående åtgärder i Fittja är sådana som kommunen själva haft i åtanke. Att bygga tryggt är alltid en avvägning emellan de olika generella åtgärderna och de kan ofta motverka varandra. Det är även viktigt att ta i beaktning att genom att bygga tryggt kan andra viktiga samhällsaspekter gå förlorade. Mycket belysning är både dyrt och drar mycket energi, vilket kan hota miljön. Ekonomi är även en annan aspekt att ta i beaktning hur mycket kostar åtgärderna och hur mycket kan man renovera och tvingas höja hyran innan folk tvingas flytta därifrån. Att ha ett långsiktigt perspektiv redan vid projektering av ett område kan sådana hyreshöjningar undvikas. Genom att ha underhållsfria material och bygga för en trygg stad minskas skadegörelsen och stora långsiktiga kostnader kan sparas in.

Arbetet grundar sig på en utbildning inom affärsutveckling och entreprenörskap inom byggteknik. Utbildningen ger en bred kunskapsnivå inom flera delar av samhällsbyggnation. Denna studie samlar information ifrån såväl arkitektur, beteendevetenskap, områdesutveckling, samhällsplanering och för att ytterligare koppla studien till programmet har vissa ekonomiska aspekter tagits i beaktning. Vidare studier bör göra ytterligare ekonomiska beräkningar på förslagen och även utforska om det finns några juridiska hinder med bygglov.

Ett outtalat syfte med denna rapport var att lägga grunden för en modell som kan användas för att analysera områden ur ett trygghetsperspektiv i framtiden. Denna kan användas som bas för framtida forskning. Att göra en litteraturstudie och sedan samla in data från olika aktörer i området är viktigt. Den exakta metoden måste dock anpassas till området, i andra områden kan det till exempel vara svårare att hitta tidigare efterforskningar. Att titta på områden utifrån de fyra generella åtgärderna, naturlig övervakning, territorialitet, naturliga mötesplatser och underhåll går att göra överallt.

8. Referenser

8.1. Litteratur

- Andersson B. (2001) *Rädslans rum*. Lund: Vinnova (VR 2001:32).
- Botkyrka kommun (2012) *Framtid Fittja*. Botkyrka: Botkyrka kommun.
- Boverket (1998) *Brott, bebyggelse och planering*. Kalmar: KalmarSundTryck.
- Boverket (2008) *Gårdsutveckling i miljonprogramsområden*. Karlskrona: Boverkets interna.
- Boverket (2010) *Plats för trygghet*. Karlskrona: Elanders.
- BRÅ(2013) *Klotter – en inventering av förebyggande åtgärder*. Stockholm: Nordstedts.
- BRÅ (2001) *Bebyggelse inriktade åtgärder mot brott*. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.
- Chrysoulakis, A., Ivert, K., Kronkvist K., Levander, M. (2012) *Malmö områdesundersökning – Lokala problem brott och trygghet*. Malmö: Malmö tekniska högskola (Rapport från institutionen för kriminologi).
- Hosseini-Kaladjahi, H. (2001) *Tusen röster om Fittja: Integrationsfrågan betraktad utifrån en enkät bland de boende*. Tumba: Mångkulturellt Centrum.
- Hosseini-Kaladjahi, H. (2002) *Stora fiskar äter fortfarande små fiskar: helhetsutvärdering av storstadssatsningen i Botkyrka Kommun*. Tumba: Mångkulturellt Centrum.
- Katyal, N. (2002) *Architecture as crime control*. Georgetown: Georgetown university law center. (Yale Law Journal, Vol. 111: 2002).
- Kiehn, J. (2011). *Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)* West Seattle Blockwatch Captains' Network monthly meeting. 24 maj, 2011, Seattle.
- Listerborn C. (2000) *Tryggare Stad: kan man förändra rädslans platser?* Göteborg: Stadsbyggnadskontoret.
- Listerborn, C. (2002) *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*. Göteborg: Chalmers tekniska Högskola. (Doktorsavhandling på sektionen för arkitektur).
- Miljö och stadsbyggnad (2001) *Brottsförebyggande åtgärder i fysisk planering*. Nacka: Nacka Kommun
- NCC Construction Sverige AB(2013) *Fittja People's Palace*. Oslo: Nordic Innovation.
- Norlander, C. (2012) *Från otrött till tryggt*. Karlskrona: Blekinge Tekniska Högskola (Kandidatarbete i fysisk planering).

Nygren, N. (2011) *Bygga bort brott: Är det möjligt?* Malmö: Malmö tekniska högskola (Examensarbete i Kriminologi)

Starke, A. (2012) *Hållbar renovering – En studie av sociala värden och delaktighet i Kronogården*. Göteborg: Chalmers tekniska högskola (Examensarbete vid institutionen för arkitektur).

Sällström F. (2013) *Genusperspektiv i planeringen av staden*. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet. (Kandidatexamensarbete vid LTJ-fakulteten).

8.2. Elektroniska Källor

BRÅ. (2014) *Brottsutvecklingen i Sverige*. Brottsförebyggande Rådet www.bra.se (2014-05-16).

BRÅ (2014) *Belysning*. Brottsförebyggande Rådet www.bra.se (2014-05-16).

BRÅ (2014) *Klotter och skadegörelse*. Brottsförebyggande Rådet. www.bra.se (2014-05-16).

Rönberg I (2006) *Så kan otryggheten byggas bort*. Fastighetsfolket. Nr. 9. (2014-05-25).

8.3. Muntliga källor

Zhengin Ismail (Ordförande, Fittja Nattvandrarförening) Intervjuad av författaren den 14 mars 2014

Fridolin Jenny (Affärsutvecklare, NCC Construction) Intervjuad av författaren den 16 maj 2014.

Parvaneh Shafari (Områdesutvecklare, Fittja) Intervjuad av författaren den 13 mars 2014.

8.4. Bilder

Figur 1: Katyal, N. (2002) *A series of buildings lacks a common entrance, and pedestrians cut through the property* [Journal], Yale Law Journal, Vol. 111: 2002, Georgetown: Georgetown university law center.

Figur 2: Katyal, N. (2002) *The decision to add an overhead arch, however, creates a sense of private space* [Journal], Yale Law Journal, Vol. 111: 2002, Georgetown: Georgetown university law center.

Figur 3: Digital Globe (2014) *Karta över Fittjas placering till Stockholm* [Karta] Google Maps, Fair Use.

Figur 4: Digital Globe (2014) *Karta över Krögarvägen, Fittjahöjden och Fittja Centrum* [Karta] Google Earth, Fair Use.

Övriga Fotografier är tagna av författaren.